ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ**

  ⩛ *Що пропонує законопроєкт № 15165*

- **РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ МОЛОДІ**

  ⩛ *Аналіз законопроєкту № 16114*

- **ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ**

  ⩛ *Правове регулювання системи публічних закупівель в Україні*

№ 20 (328) ЖОВТЕНЬ 2026

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 20 (328) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviap.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ
Посилки з маркетплейсів будуть оподатковувати з 0 євро: Президент України підписав Закони України 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС
Іванченко В.
Органи самоорганізації населення: що пропонує законопроєкт № 15165 4
Симоненко О.
Регулювання праці молоді в Україні та зарубіжний досвід: аналіз законопроєкту № 16114 10
Олійник Г.
Правове регулювання системи публічних закупівель в Україні: законодавчі зміни та перспективи їх впровадження..... 15

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА..... 24

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2026

Київ 2026

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Посилки з маркетплейсів будуть оподатковувати з 0 євро: Президент України підписав Закони України

Президент України В. Зеленський підписав Закони України № 5025-IX та № 5026-IX, які вносять зміни до Податкового та Митного кодексів України, запроваджуючи ПДВ на товари, придбані через маркетплейси.

Для онлайн-покупок вартістю до 150 євро ПДВ нараховуватиме та сплачуватиме електронна платформа. Некомерційні посилки вартістю до 45 євро залишаються без ПДВ.

Верховна Рада України 15 жовтня 2026 р. у другому читанні та в цілому ухвалила пакет законопроєктів, які змінюють правила оподаткування міжнародних поштових та експрес-відправлень.

Ідеться про законопроєкти № 16051-1 та № 15460, які передбачають нову модель оподаткування дистанційної торгівлі та митного оформлення товарів.

Як пояснили у Міністерстві фінансів України, ключова зміна – ПДВ на імпорт товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях застосовуватиметься з 0 євро.

Однак нові правила мають запрацювати не раніше липня 2027 р.

ПДВ включатимуть у ціну товару на маркетплейсі

Для дистанційних покупок через маркетплейси вартістю до 150 євро запроваджуються спеціальні правила оподаткування.

Обов'язок нараховувати та сплачувати ПДВ покладатиметься на маркетплейс.

Якщо платформа є нерезидентом, вона повинна буде призначити посередника в Україні, який нестиме солідарну відповідальність за розрахунки з бюджетом.

Ставка ПДВ становитиме 20 % і автоматично включатиметься у ціну товару під час покупки на платформі. При цьому сам порядок отримання посилки для покупця змінюватися не буде.

Які винятки залишаються

Пільги збережуться для некомерційних посилок вартістю до 45 євро.

Також не оподатковуватимуть ПДВ товари у несупроводжуваному багажі вартістю до 150 євро. Мова йде про особисті речі або товари, які людина переправляє через митний кордон окремо від себе, тобто без особистої присутності поруч із вантажем.

Окремо передбачено можливість звільнення від ПДВ товарів для потреб безпеки і оборони, у тому числі шляхом повернення вже сплаченого податку фізичній особі.

Надходження планують спрямовувати на ЗСУ

Законопроєкт передбачає, що надходження від ПДВ за операціями дистанційного продажу товарів, які пересилаються через митний кордон України, спрямовуватимуть до спеціального фонду державного бюджету для забезпечення потреб Збройних Сил.

У Мінфіні очікують, що нова модель приноситиме близько 10 млрд грн додаткових надходжень щороку.

У Мінфіні назвали реформу умовою міжнародної підтримки

Міністр фінансів України С. Марченко заявив, що ухвалені зміни є частиною програми співпраці з МВФ та умовою макрофінансової підтримки ЄС.

Передбачається, що реформа також має забезпечити рівні умови конкуренції для українського та іноземного бізнесу та наблизити українські правила оподаткування електронної торгівлі до європейських підходів, зокрема передбачає застосування українського аналога європейської системи IOSS ***(Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/ukraine/375613-posylky-z-marketpleisiv-budut-opodatkovuvaty-z-0-ievro-zelenskyi-pidpysav-zakony). – 2026. – 22.10).***

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

В. Іванченко, пров. бібл-р, НЮБ НБУВ

Органи самоорганізації населення: що пропонує законопроєкт № 15165

10 квітня 2026 р. у Верховній Раді України зареєстровано проєкт закону № 15165 «Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення правових умов для діяльності органів самоорганізації населення»[1]. Він пропонує викласти Закон України «Про органи самоорганізації населення» в новій редакції та внести узгоджувальні зміни до низки інших законів. Метою документа є покращення правових умов для діяльності органів самоорганізації населення (ОСН) і ширше залучення жителів до вирішення питань місцевого значення.

Наступним етапом має стати розгляд законопроєкту в першому читанні: з 1 вересня він включений до порядку денного сесії і станом на кінець жовтня очікує на розгляд.

За чинним законодавством ОСН є представницькими органами, які жителі створюють за місцем проживання для вирішення окремих питань місцевого значення. До них належать будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, районів у містах, сільські та селищні комітети. Дозвіл на їх створення надає відповідна місцева рада. ОСН може легалізуватися зі статусом юридичної особи або без нього, мати власні та делеговані повноваження, отримувати бюджетні кошти і майно[2]. Експерти та практики звертають увагу, що на практиці робота ОСН залежить від процедур, позиції місцевої ради та ресурсів громади. Окремі ОСН відстоювали своє фінансування в суді[3].

Передумови законопроєкту

Чинний Закон України «Про органи самоорганізації населення» був прийнятий у 2001 р. Відтоді змінилася система місцевого самоврядування: відбулася децентралізація, громади укрупнилися, зросла роль місцевих бюджетів і місцевих політик. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році до питань благоустрою та комунальної сфери, якими традиційно займаються ОСН, додалися безпека, цивільний захист, підтримка внутрішньо переміщених осіб і відновлення. Ініціатори законопроєкту виходять із того, що чинні процедури створення ОСН, розподілу повноважень і ресурсного забезпечення не відповідають цим змінам[4].

Експертка з місцевого самоврядування О. Бойко ще у 2025 р., під час підготовки до другого читання попереднього законопроєкту № 6319, називала кілька практичних перепон для створення ОСН. Серед них складність процедур створення, потреба в ресурсах, хоча члени ОСН працюють на громадських засадах, залежність від позиції місцевої ради, яка на власний розсуд вирішує, чи дозволяти створення органу, а також низька поінформованість мешканців. За її оцінкою, подекуди простіше створити громадську організацію або самоорганізуватися без формалізації. Водночас авторка пояснює, що процедура створення ОСН складніша саме через те, що Закон визначає його як представницький орган[5].

---

[1] Проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення правових умов для діяльності органів самоорганізації населення» № 15165 від 10.04.2026. *Верховна Рада України.* URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69800

[2] Закон України «Про органи самоорганізації населення» № 2625-III, редакція від 28.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text

[3] Рішення Київського окружного адміністративного суду від 02.09.2025 у справі № 320/46012/24. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/129940936/

[4] Пояснювальна записка до проєкту закону № 15165. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69800

[5] Бойко О. Роль та перспективи органів самоорганізації населення в Україні. *Децентралізація.* 05.09.2025. URL: https://decentralization.gov.ua/news/19958

Спроби системно оновити Закон тривають вже тривалий час. Попередній, урядовий, законопроєкт № 6319, що розглядали серед заходів, пов'язаних із програмою Ukraine Facility, був зареєстрований у листопаді 2021 р. і потім прийнятий за основу[6]. Однак у другому читанні він не набрав необхідних голосів і був відхилений. Згодом було зареєстровано № 15165. Оновлення законодавства про ОСН передбачене і в межах євроінтеграційного процесу. Пункт 6.1 Дорожньої карти з питань функціонування демократичних інституцій, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р, стосується спрощення створення ОСН, уточнення їхньої території та повноважень, порядку легалізації та припинення діяльності. Строком виконання цього заходу визначено IV квартал 2025 р.[7].

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради (ГНЕУ) у висновку до № 15165[8] погоджується з необхідністю концептуально оновити законодавство про ОСН. Серед можливих позитивних наслідків управління називає ширшу участь громадян у вирішенні питань місцевого значення, кращу взаємодію жителів з органами місцевого самоврядування і посилення ролі ОСН. Водночас ГНЕУ має низку зауважень до запропонованих механізмів, вони розглянуті в наступних розділах.

Що змінює законопроєкт № 15165

Законопроєкт докладніше регулює всі етапи діяльності ОСН: ініціювання і створення, зміну персонального складу та припинення діяльності. Він деталізує порядок проведення зборів і конференцій жителів, визначення території діяльності, строки окремих дій, легалізацію та звітність. Проєкт також оновлює перелік рад, які надають дозвіл на створення ОСН, з урахуванням положень Конституції України. Окремо розмежовано строк існування самого ОСН і строк повноважень його персонального складу, щоб орган міг продовжувати роботу після зміни людей, які до нього входять.

Змінюється і процедура створення. Проєкт покладає на місцеву владу більше допоміжних обов'язків. Зокрема, на запит ініціативної групи рада протягом 30 днів має надати інформацію про кількість жителів і наявність інших ОСН на цій території. Для випадків, коли зібрати більшість мешканців складно, проєкт детальніше врегульовує конференцію делегатів. Громади мають протягом року визначити у своїх статутах, від скількох жителів обирається делегат. До того діятимуть мінімальні норми: від 10 квартир на рівні будинку, від 20 – на рівні вулиці, від 50 – на рівні кварталу чи мікрорайону та від 100 – на рівні села чи району в місті. Аналітик проєкту «Індекс реформ» О. Іванов в огляді для VoxUkraine звертає увагу, що під час війни зібрати половину жителів фізично складно. Водночас, на його думку, законопроєкт не відповідає на питання, скільки делегатів може представляти один будинок і чи має делегат від 10 квартир такий самий голос, як делегат від 20. Не враховується і кількість людей, які проживають у квартирі[9].

Чинний Закон розрізняє власні та делеговані повноваження ОСН. Законопроєкт № 15165 пропонує широкий перелік базових повноважень, які орган може здійснювати після

[6] Верховна Рада України прийняла за основу законопроект щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення. Офіційний портал *Верховної Ради України.* URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/236142.html

[7] Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-р

[8] Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України щодо проєкту закону № 15165. *Верховна Рада України.* URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69800 Тут і далі позицію ГНЕУ наведено за цим висновком

[9] Іванов О. Важливі законопроєкти. Випуск 67: податки для онлайн-продажів, нові правила для ОСББ та втрата контролю над коштами депутатів. *VoxUkraine.* 04.06.2026. URL: https://voxukraine.org/vazhlyvi-zakonoproyekty-vypusk-67-podatky-dlya-onlajn-prodazhiv-novi-pravyla-dlya-osbb-ta-vtrata-kontrolyu-nad-koshtamy-deputativ

створення, а також окремий механізм передачі йому додаткових функцій із числа власних повноважень виконавчих органів місцевих рад. Така модель покликана допомогти уникнути двох крайнощів: ОСН без реальних інструментів та органу, який дублює місцеву владу.

Головне науково-експертне управління вважає, що цей підхід потрібно узгодити з Конституцією України. Частина шоста ст. 140 Конституції України дає місцевим радам право дозволяти створення ОСН і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів та майна. На думку ГНЕУ, законопроєкт значно звужує можливість ради оцінювати доцільність створення ОСН і закріплює широкий перелік його повноважень незалежно від її позиції. Таким чином, дискусія стосується розподілу повноважень між радою, обраною всією громадою, та органом, що представляє жителів її частини.

Процедура створення і договірна передача повноважень

Однією з цілей законопроєкту № 15165 ініціатори називають спрощення створення ОСН. Цю тему обговорювали на XV Всеукраїнській конференції з питань самоорганізації населення, яку у вересні 2026 р. провели ВГО «Асоціація самоорганізації населення» та профільний комітет Верховної Ради України. Експерти, які виступали на конференції, серед важливих змін називали можливість ухвалювати рішення про створення ОСН і його персональний склад у межах однієї процедури замість двох окремих зборів. Ще однією такою зміною вони вважають чіткі строки для дій органів місцевого самоврядування, щоб ініціатива жителів не залишалася без відповіді місяцями або роками[10].

Законопроєкт також змінює порядок передачі ОСН додаткових повноважень. Зараз рада може передати ОСН частину своїх функцій і коштів власним рішенням.

Ст. 15 Закону в редакції законопроєкту пропонує робити це на підставі договору. Ініціювати передачу може сільська, селищна, міська рада або ОСН зі статусом юридичної особи, за згодою зборів (конференції) жителів. Договір від імені ради укладає сільський, селищний, міський голова, а затверджує його рішення ради. У договорі мають бути визначені перелік повноважень та умови їх здійснення, обсяг коштів місцевого бюджету або майна та порядок їх використання, строк, порядок контролю, підстави дострокового припинення, умови повернення коштів і майна та порядок вирішення спорів. Якщо передані повноваження не забезпечені належними ресурсами, збори (конференція) жителів можуть відмовитися від їх виконання. ОСН має письмово повідомити про це раду протягом 10 днів, а рада на найближчому черговому засіданні вносить зміни до договору або розриває його.

Отже, передача повноважень проходить кілька етапів: ініціатива ради або ОСН, згода зборів (конференції) жителів, укладення договору головою громади та його затвердження рішенням ради. Ст. 15 встановлює строки лише для відмови ОСН від уже переданих повноважень. Граничного строку для розгляду ініціативи та укладення договору вона не передбачає.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України звертає увагу на правову природу таких договорів. На його думку, вони є адміністративними, оскільки однією зі сторін виступає орган місцевого самоврядування, а предметом є виконання управлінських функцій і розмежування компетенції. Водночас ні Закон України «Про органи самоорганізації населення», ні Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», ні Закон України «Про адміністративну процедуру» не містять чіткого визначення такого договору. ГНЕУ пропонує окремо врегулювати це питання.

Повноваження ОСН і контроль з боку ради

Одним з ключових питань дискусії навколо законопроєкту є обсяг повноважень ОСН і межі контролю з боку місцевої ради. Його

[10] Від стійкості громад до оновлення законодавства: у Києві відбулася XV Всеукраїнська конференція з питань самоорганізації населення. *ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення».* 15.09.2026. URL: https://samoorg.com.ua/blog/2026/09/15/vid-stijkosti-gromad-do-onovlennya-zakonodavstva-u-kyyevi-vidbulasya-xv-vseukrayinska-konferencziya-z-pytan-samoorganizacziyi-naselennya/ (Тут і далі позиції учасників конференції наведено за цим матеріалом).

обговорюють практики, експерти та профільні органи Верховної Ради України.

Практики наголошують на особливостях ОСН як інституту. Керівник київського комітету мікрорайону «Березняки-Тельбін» В. Гуманенко на конференції звертав увагу, що ОСН є постійно діючим органом і об'єднує людей за територією проживання, а не за політичними уподобаннями. Учасники конференції також підкреслювали, що, передаючи ОСН завдання, сторони мають заздалегідь визначити, що саме він робитиме, які ресурси та майно отримає і як оцінюватиметься результат. Водночас, на їхню думку, ухвалення законопроєкту не вирішить усіх питань: залишаться, зокрема, цифровізація, дистанційна участь і робота ОСН на деокупованих територіях.

Головне науково-експертне управління вважає, що широкий перелік базових повноважень у законопроєкті № 15165 може надто послабити роль ради у визначенні того, для чого створюється конкретний ОСН. Законопроєкт водночас встановлює межі для обох сторін. ОСН не можна передавати повноваження, що належать до виключної компетенції ради, а також делеговані повноваження її виконавчого органу. Базових повноважень ОСН не можна позбавити до його припинення, але повноваження, передані за договором, рада може забрати достроково (ст. 15 Закону в редакції законопроєкту).

Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики не виявив у законопроєкті корупціогенних факторів. Водночас він зауважив, що підстави, за якими рада може відмовити в наданні дозволу на створення ОСН або на зміну території його діяльності, сформульовано нечітко[11].

Окремим питанням є контроль за рішеннями ОСН. Проєкт дозволяє місцевій раді без звернення до суду скасовувати рішення ОСН, ухвалені в межах переданих йому повноважень, якщо вони не відповідають законодавству. Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС вважає логіку такого контролю зрозумілою, адже йдеться про передану частину компетенції, ресурси та майно ради. Водночас комітет застерігає від можливості необґрунтованого втручання і пропонує передбачити право ОСН оскаржувати рішення ради про скасування до суду[12].

ГНЕУ, своєю чергою, вважає, що контроль у законопроєкті прописано недостатньо чітко: не визначено його мету, зміст, механізми та правові наслідки. На думку управління, контролювати потрібно не лише дотримання положення про ОСН, а й законність діяльності органу та ефективність виконання ним повноважень.

Ресурсне забезпечення ОСН

Бюджетний комітет Верховної Ради України у висновку до законопроєкту № 15165 зазначив, що законопроєкт не матиме прямого впливу на показники державного бюджету. Передані ОСН функції реалізовуватимуться за рахунок і в межах коштів відповідних місцевих бюджетів. Отже, фінансування ОСН матиме залежність від можливостей конкретної громади.

Фінансові можливості громад суттєво різняться. За експертною оцінкою фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2025 р., яку підготували Я. Казюк і В. Венцель, із 1331 оціненої громади 121 мала критичний рівень спроможності[13]. Загалом частка громад із низьким і критичним рівнем перевищила 27 %. Автори оцінки також фіксують значну різницю між громадами за доходами та видатками на одного мешканця[14].

[11] Рішення Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики щодо експертного висновку до проєкту Закону № 15165. URL: https://crimecor.rada.gov.ua/uploads/documents/33791.pdf

[12] Висновок Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу щодо проєкту закону № 15165. URL: https://comeuroint.rada.gov.ua/uploads/documents/30757.pdf

[13] Казюк Я., Венцель В. Експертна оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2025 року (рейтинг). Децентралізація. 09.04.2026. URL: https://decentralization.gov.ua/news/20584

[14] Казюк Я., Венцель В. Експертна оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2025 року. Частина 2. У розрізі областей. *Децентралізація.* 23.04.2026. URL: https://decentralization.gov.ua/news/20626

Підтримка ОСН може передбачати і внесок самих жителів. Наприклад, проєкт програми підтримки ОСН Звягельської міської територіальної громади на 2025–2028 рр. передбачає співфінансування: кошти ОСН мають становити не менше 30 % вартості кожного проєкту, решту покриває міський бюджет. Серед напрямів програми мережі водопостачання, водовідведення та електропостачання, ремонт вулиць і облаштування майданчиків для роздільного збирання відходів[15].

Питання ресурсів порушували й учасники XV Всеукраїнської конференції з питань самоорганізації населення. Радниця Міністра у справах громад, територій та внутрішньо переміщених осіб Т. Стефюк наголосила, що разом із завданнями, які передаються на рівень ОСН, мають передаватися і ресурси для їх виконання.

ОСН після децентралізації: війна, відбудова та євроінтеграція

Децентралізація посилила громади, але багато з них одночасно стали більшими за територією та населенням. Учасники XV Всеукраїнської конференції з питань самоорганізації населення розглядали ОСН як механізм участі жителів саме на рівні окремої вулиці, мікрорайону чи села. Народний депутат Т. Ташева наголосила, що ОСН дають змогу жителям виявляти локальні проблеми, які органи місцевого самоврядування можуть не одразу помітити, і що вони не конкурують із місцевим самоврядуванням, а посилюють його.

Досвід війни щодо ОСН неоднорідний. За словами експерта

ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» А. Крупника, який виступив на конференції, після 2022 р. до традиційної роботи ОСН із благоустроєм і зверненнями жителів додалися гуманітарна допомога, підтримка внутрішньо переміщених осіб, людей старшого віку та людей з інвалідністю, допомога ЗСУ і територіальній обороні, громадська безпека, інформування та цивільний захист. На його думку, там, де мережі ОСН і їхня взаємодія з місцевою владою формувалися роками, вони стали ресурсом громади і під час війни. Там, де такої системи не було, відновити її швидко значно складніше.

Водночас дослідження громадської участі на тимчасово окупованих, деокупованих і прифронтових територіях показало, що можливості місцевої демократії там суттєво звузилися. Причинами автори називають бойові дії, масштабне переміщення населення та управління через військові адміністрації. За результатами опитувань у Донецькій і Луганській (2023–2024) та Харківській, Херсонській і Запорізькій (2025) областях, повною мірою використовуються звернення громадян. Активно працюють консультації з громадськістю та консультативно-дорадчі органи, зокрема молодіжні ради та ради ВПО. Натомість загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання, е-петиції, громадський бюджет та ОСН майже не використовуються. Важливими каналами взаємодії влади із жителями стали соціальні мережі, месенджери та гуманітарні хаби[16].

Учасники конференції також розглядали ОСН як один із можливих механізмів, через який жителі братимуть участь у відновленні: у визначенні пріоритетів своїх територій і контролі за відбудовою. Т. Ташева окремо звернула увагу на можливу роль людей, які раніше працювали в ОСН, у відновленні деокупованих громад.

Європейський контекст законопроєкту не обмежується виконанням Дорожньої карти.

[15] Програма підтримки органів самоорганізації населення Звягельської міської територіальної громади на 2025–2028 роки (проєкт). *Звягельська міська рада.* 2025. URL: https://info.nvrada.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/proekt-programy-pidtrymky-organiv-samoorganizacziyi-naselennya-zvyagelskoyi-mtg-na-2025-2028-roky.pdf

[16] Результати дослідження: Громадська участь у публічному врядуванні на тимчасово окупованих, деокупованих і прифронтових територіях. *ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення».* 22.11.2025. URL: https://samoorg.com.ua/blog/2025/11/22/rezultaty-doslidzhennya-gromadska-uchast-u-publichnomu-vryaduvanni-na-tymchasovo-okupovanyh-deokupovanyh-i-pryfrontovyh-terytoriyah/

Європейська хартія місцевого самоврядування поряд з виборними радами допускає збори громадян, референдуми та інші форми прямої участі громадян (ч. 2 ст. 3)[17]. Додатковий протокол до Хартії про право участі у справах органу місцевого самоврядування, ратифікований Україною у 2014 р., закріплює право кожного брати участь у справах місцевого самоврядування. Для органів місцевого самоврядування з великою кількістю жителів або великою територією Протокол окремо передбачає заходи для залучення людей на рівні, близькому до них[18].

Висновок

Позиції, наведені в матеріалі, свідчать, що потребу оновити законодавство про ОСН визнають і ініціатори законопроєкту, і профільні органи Верховної Ради України, і експерти, і практики. Законопроєкт № 15165 спрямований на те, щоб зробити ОСН доступнішим і спроможнішим. Основні зауваження профільних органів та експертів стосуються співвідношення самостійності мешканців і повноважень місцевої ради: меж компетенції ОСН, порядку передачі додаткових функцій, контролю та ресурсного забезпечення.

Подальший розгляд проєкту покаже, чи будуть враховані зауваження щодо правил договорів, гарантій від необґрунтованого втручання та ресурсного забезпечення. Оцінити дію оновленого Закону можна буде лише на практиці в різних громадах, де одна й та сама правова модель працюватиме в різних фінансових, безпекових та інституційних умовах.

[17] Європейська хартія місцевого самоврядування. *Рада Європи.* 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

[18] Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування. Утрехт, 16.11.2009. Ратифіковано Законом України від 02.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Регулювання праці молоді в Україні та зарубіжний досвід: аналіз законопроєкту № 16114

У Верховній Раді України 28 вересня 2026 р. зареєстрували законопроєкт № 16114 «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо розширення трудових можливостей для молоді»[19]. Його метою визначено розширення можливостей для легального працевлаштування молоді, спрощення та цифровізацію процедур оформлення трудових відносин, актуалізацію окремих положень щодо праці неповнолітніх, а також забезпечення балансу між доступом молоді до ринку праці та належним рівнем гарантій її трудових прав.

Нагадаємо, що підліткам в Україні відповідно до ст. 188 КЗпП[20] і зараз дозволено працювати (з 16 років – самостійно, з 15 років – за згодою одного з батьків або особи, що його замінює, а учням з 14 років – на легку роботу у вільний від навчання час за згодою одного з батьків або особи, що його замінює), проте, новий законопроєкт суттєво змінює умови та рамки цієї праці.

У Пояснювальній записці зазначається, в умовах дефіциту трудових ресурсів розширення можливостей для легального працевлаштування молоді має сприяти залученню додаткового трудового потенціалу та отриманню молодими людьми першого офіційного досвіду роботи.

Запропоновані зміни умовно можна поділити на чотири групи: оформлення трудових відносин, режим праці, оплата праці, а також охорона здоров'я та гарантії при звільненні.

Оформлення трудових відносин

Найширшою за охопленням є новація, яка стосується не лише неповнолітніх, а й всіх працівників. Мова йде про можливість укладати трудовий договір в електронній формі. Законопроєкт прирівнює такий договір до письмового за двох умов: сторони мають погодити електронну форму та підписати договір кваліфікованим електронним підписом або удосконаленим електронним підписом, що базується на кваліфікованому сертифікаті. Отже, для оформлення трудових відносин сторонам більше не доведеться обмінюватися паперовими примірниками. Ця новація відповідає рекомендаціям дослідників, які серед першочергових заходів захисту неповнолітніх працівників в Україні називають обов'язкову реєстрацію трудових відносин[21]. Що простіше оформити роботу підлітка офіційно, то менше в роботодавця підстав залучати його неформально.

Для неповнолітніх уже на етапі прийняття на роботу змінюються правила випробування. Чинна ст. 26 КЗпП не допускає встановлення випробування для осіб, які не досягли 18 років. Законопроєкт цей виняток скасовує, тож роботодавець зможе обумовити випробування з неповнолітнім на тих самих підставах, що й з будь-яким іншим працівником. На практиці це означає, що протягом строку випробування з підлітком можна буде розірвати трудовий договір за спрощеною процедурою ст. 28 КЗпП, попередивши його лише за три дні.

Спрощується й облік неповнолітніх працівників. Сьогодні роботодавець відповідно до ст. 189 КЗпП зобов'язаний вести окремий облік працівників молодше 18 років і фіксувати дату їх народження. Законопроєкт відмовляється від цього обов'язку. Відомості

[19] Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо розширення трудових можливостей для молоді : проєкт Закону України від 28.09.2026 № 16114. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал.* URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70836

[20] Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08

[21] Бородач Ю. С., Корбань А. А., Тимофіюк А. І. Трудова діяльність неповнолітніх: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2025. Вип. 92, ч. 2. С. 146–153. С. 152. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.19

про неповнолітніх, як і про решту працівників, уже містяться в Реєстрі застрахованих осіб, тож потреба в паралельному обліку зникає. Автори законопроєкту пояснюють це тим, що роботодавцям не доведеться дублювати наявні дані, а їхнє адміністративне навантаження зменшиться.

Режим праці

Імовірно, найпомітнішою для самих підлітків стане зміна тривалості робочого часу. Наразі ст. 51 КЗпП передбачає для працівників віком від 16 до 18 років скорочену тривалість робочого часу – 36 год на тиждень, а для осіб від 15 до 16 років, а також учнів від 14 до 15 років, які працюють під час канікул, – 24 години на тиждень. Законопроєкт № 16114 пропонує збільшити ці показники відповідно до 38 та 26 год на тиждень. При цьому для учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, зберігається чинне правило, що тривалість їхнього робочого часу не може перевищувати половини максимальної тривалості, встановленої для осіб відповідного віку. Міжнародна організація праці у Рекомендації № 146 наголошує на суворому обмеженні тривалості робочого дня і тижня для молоді, щоб у неї лишався достатній час для навчання, відпочинку та дозвілля[22]. Тож важливо, що законопроєкт не чіпає обмеження для учнів у навчальний рік, і збільшення норми стосуватиметься насамперед роботи під час канікул та працівників, які вже не навчаються.

Ще однією ключовою зміною є те, що робота у вихідні для неповнолітніх більше не буде прямо заборонена. Сьогодні ст. 192 КЗпП забороняє залучати працівників молодше 18 років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні. Законопроєкт залишає перші дві заборони, а третю прибирає, тобто фактично розширює можливості роботодавців залучати підлітків до роботи у вихідні. Водночас, як слушно зауважує «Судово-юридична газета», скасування спеціальної заборони не означає, що роботодавець зможе викликати неповнолітнього на роботу в будь-який вихідний: загальні вимоги трудового законодавства щодо роботи у вихідні дні продовжать діяти[23]. Отже, підлітки працюватимуть у вихідні на тих самих підставах, що й інші працівники. Зокрема, у галузях із високим попитом у вихідні, а це роздрібна торгівля, громадське харчування, сфера послуг, фактичний вплив цієї зміни може бути досить значним. Варто зазначити, що в порівняльно-правових дослідженнях заборону надурочних робіт і роботи у вихідні описують як загальне правило щодо праці неповнолітніх[24], тож законопроєкт від цього правила відходить.

Оплата праці

Збільшення робочого часу супроводжується зміною правил оплати праці (ст. 194 КЗпП). На даний момент працівникам молодше 18 років за скорочений робочий день платять стільки ж, скільки працівникам відповідних категорій за повний. Відповідно ж до законопроєкту заробітну плату неповнолітніх виплачуватимуть пропорційно відпрацьованому часу, хоча й із дотриманням гарантій щодо мінімальної заробітної плати. Простий розрахунок показує наслідок. Підліток, який працює 36 год на тиждень, зараз отримує оплату, як за повний 40-годинний тиждень. За новими правилами він отримає 36/40, тобто приблизно на 10 % менше. Навіть за максимальних 38 год це буде лише 95 % нинішньої суми. Таким чином, підлітки зможуть працювати довше, але отримуватимуть оплату лише за фактично відпрацьований час. Для здобувачів закладів загальної середньої та професійної освіти, які

[22] Minimum Age Recommendation, 1973 (No. 146). Para. 13(1)(b). International Labour Organization. NORMLEX. URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312484

[23] Неповнолітнім дозволять працювати до 38 годин на тиждень і у вихідні: у Раді зареєстрували законопроєкт. *Судово-юридична газета*. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/373784-nepovnolitnim-dozvoliat-pratsiuvaty-do-38-hodyn-na-tyzhden-i-u-vykhidni-u-radi-zareiestruvaly-zakonoproiekt

[24] Бородач Ю. С., Корбань А. А., Тимофіюк А. І. Трудова діяльність неповнолітніх: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2025. Вип. 92, ч. 2. С. 146–153. С. 152. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.19.

працюють у вільний від навчання час, порядок по суті не змінюється. Як і нині, їхню працю оплачуватимуть пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку, а роботодавець зможе встановлювати їм доплати до заробітної плати.

Охорона здоров'я та гарантії при звільненні

Скорочується і період обов'язкового медичного контролю. Відповідно до чинної ст. 191 КЗпП особи молодше 18 років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду, а надалі щороку проходять обов'язковий медичний огляд до досягнення 21 року. Законопроєкт зберігає попередній огляд, але щорічні огляди обмежує 18 роками. Тож молоді працівники віком від 18 до 21 року втратять право на щорічний обов'язковий медичний огляд.

Ще суттєвіше змінюються гарантії при звільненні. Чинна ст. 198 КЗпП дозволяє звільнити працівника молодше 18 років з ініціативи роботодавця лише з дотриманням загального порядку і за згодою служби у справах дітей. З окремих підстав таке звільнення допускається лише у виняткових випадках і з обов'язковим працевлаштуванням. Законопроєкт пропонує виключити цю статтю повністю. У поєднанні з дозволом встановлювати випробування це означає, що підлітка можна буде звільнити так само, як повнолітнього працівника, без участі органу, покликаного захищати його інтереси.

Натомість уточнюється інша гарантія – право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім (ст. 199 КЗпП). Таке право існує і зараз, однак, законопроєкт його деталізує. Батьки або інші законні представники неповнолітнього, а також органи державного нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю зможуть вимагати розірвання договору, якщо продовження роботи загрожує здоров'ю неповнолітнього або не відповідає його інтересам. Таку вимогу доведеться обґрунтувати і підтвердити документами чи висновками, а роботодавець буде зобов'язаний її виконати. Отже, ініціатива захисту підлітка від шкідливої роботи переходить від служби у справах дітей до самих батьків та органів контролю.

Загалом більшість запропонованих змін послаблюють особливий статус неповнолітніх працівників у сфері гарантій збереження трудових відносин, наближаючи його до становища повнолітніх працівників. З'являється випробування, зникає згода служби у справах дітей на звільнення, скорочується медичний контроль, знімається заборона роботи у вихідні, а оплата прив'язується до фактично відпрацьованого часу. Водночас ключові заборони на нічні та надурочні роботи залишаються, а для учнів у навчальний рік зберігається обмеження робочого часу.

Наразі законопроєкт опрацьовується в Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів і ще не розглядався парламентом.

У цьому контексті доцільно звернутися до зарубіжного досвіду. У країнах ЄС базовим орієнтиром є Директива Ради 94/33/ЄС про захист молоді на роботі. Вона встановлює, що мінімальний вік допуску до роботи не може бути нижчим за вік завершення обов'язкової шкільної освіти і в будь-якому разі не нижчим за 15 років. Легку роботу, яка не шкодить здоров'ю та не заважає навчанню, держави-члени можуть дозволяти дітям від 14 років, а в окремих визначених національним законодавством категоріях робіт – і з 13 років, в обмеженій кількості годин на тиждень. Роботи, що можуть завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи фізичному, психічному, моральному або соціальному розвитку, заборонені до 18 років. Для підлітків віком від 15 до 18 років Директива обмежує робочий час 8 год на день і 40 год на тиждень, забороняє нічну роботу та гарантує два дні щотижневого відпочинку, за можливості поспіль і, як правило, включно з неділею[25].

Показово, що аргументи, подібні до тих, якими обґрунтовано законопроєкт

[25] Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work. Art. 1, 4, 7–10. Official Journal of the European Communities. 1994. L 216. P. 12–20. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31994L0033

№ 16114, уже звучали в ЄС. У березні 2025 р. депутат Європейського парламенту Г. Даль, посилаючись на дефіцит кадрів та адміністративне навантаження на малий і середній бізнес, запропонував Європейській комісії послабити обмеження робочого часу для дітей 13–14 років. Однак у відповіді від 14 квітня 2025 р. виконавча віцепрезидент Єврокомісії Р. Мінзату зазначила, що Комісія не планує змінювати Директиву 94/33/ЄС з метою лібералізації захисту дітей і молодих працівників, адже обмеження робочого часу та інші вимоги безпеки праці покликані захищати молодь від ризиків, пов'язаних із браком досвіду та незавершеним фізичним і психічним розвитком[26].

Наприклад, французьке трудове право передбачає для молодих працівників віком до 18 років, за загальним правилом, не більш як 8 год фактичної праці на день і 35 год на тиждень. Французьке законодавство також гарантує молодим працівникам два послідовні дні щотижневого відпочинку. Для працівників віком від 16 до 18 років колективною угодою може бути передбачено відступ від цього правила, але за умови щонайменше 36 послідовних годин відпочинку на тиждень[27]. А от робота в неділю для осіб до 18 років у Франції, за загальним правилом, заборонена. Винятки передбачено для молодих працівників та учнів (апрентисів) у визначених законом секторах, зокрема в готелях, ресторанах, кейтерингу та організації прийомів, у кафе й питних закладах, пекарнях тощо. Проте навіть у такому разі неповнолітній зберігає право на два послідовні дні щотижневого відпочинку. Це означає, що французька модель не просто допускає окремі винятки, а обов'язково компенсує їх належною тривалістю відпочинку[28].

Для порівняння: законопроєкт № 16114 знімає заборону роботи неповнолітніх у вихідні, не передбачаючи для них жодних спеціальних гарантій щотижневого відпочинку.

У Польщі Кодекс праці встановлює, що неповнолітні працівники віком до 16 років можуть працювати не більше 6 год на день, а після 16 років – не більше 8 год на день[29].

Мінімальний вік працевлаштування на рівні 15 років визначають і Польща, і Словацька Республіка. Трудовий закон Латвії так само забороняє приймати на постійну роботу осіб, які не досягли 15 років. Водночас передбачено можливість залучення дітей із 13 років до виконання легкої праці у вільний від навчання час за умови письмової згоди одного з батьків (опікунів) та за відсутності шкоди для їхнього здоров'я і розвитку. Майже аналогічні положення містить Закон про трудові договори Естонії. Привертає увагу те, що в Естонії дітей віком від 7 до 12 років можна залучати до легкої праці у сферах культурної, мистецької, спортивної або рекламної діяльності, зокрема до участі в модельних проєктах[30].

У цьому контексті заслуговує на увагу і досвід Великої Британії. Закон про дітей та молодь 1933 р. (Children and Young Persons Act 1933) встановлює загальну заборону на роботу дітей, які не досягли 13 років. Водночас участь дітей, у тому числі молодших 13 років, в оплачуваній діяльності у сферах телебачення, театрального мистецтва, модельної індустрії та

[26] Answer given by Executive Vice-President Mînzatu on behalf of the European Commission (14 April 2025) : Priority question for written answer P-001145/2025 to the Commission / Henrik Dahl (PPE). European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/questions/reponses_qe/2025/001145/P10_RE(2025)001145_EN.pdf

[27] Le temps de travail des jeunes de moins de 18 ans. Travail-emploi.gouv.fr : site du ministère chargé du Travail. URL: https://travail-emploi.gouv.fr/le-temps-de-travail-des-jeunes-de-moins-de-18-ans

[28] Duration of work of a young person under 18. Service-Public.fr : Direction de l'information légale et administrative (Premier ministre). URL: https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F2216?lang=en

[29] Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Art. 202. Internetowy System Aktów Prawnych. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19740240141

[30] Бородач Ю. С., Корбань А. А., Тимофіюк А. І. Трудова діяльність неповнолітніх: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2025. Вип. 92, ч. 2. С. 146–153. С. 152. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.19.

спорту допускається, однак, виключно за умови отримання спеціального дозволу (ліцензії), який видає місцевий орган влади[31].

Отже, захист неповнолітніх працівників у різних країнах має чітко виражений віковий характер. Проте, як бачимо, зарубіжні моделі дещо контрастують з окремими положеннями законопроєкту № 16114. Збільшення тривалості робочого часу для 16–18-річних до 38 год на тиждень формально не виходить за межі Директиви 94/33/ЄС (40 год), хоча і перевищує норми окремих держав-членів, зокрема Франції (35 год). Помітніше розходження стосується щотижневого відпочинку. Європейські стандарти гарантують неповнолітнім два дні відпочинку, як правило, включно з неділею, а Франція навіть за винятків обов'язково їх компенсує. Законопроєкт натомість знімає заборону роботи у вихідні без жодних спеціальних гарантій. Міжнародний досвід свідчить, що на етапі 16–18 років слід зберігати суттєвий захист, а не передчасно наближатися до дорослих стандартів. Показово, що і в ЄС спроби послабити захист молоді з огляду на дефіцит кадрів не знайшли підтримки. Таким чином, законопроєкт № 16114 є спробою оновлення трудового законодавства для молоді, але його положення потребують ретельного доопрацювання з урахуванням європейських стандартів захисту, насамперед щодо щотижневого відпочинку неповнолітніх, гарантій при звільненні та оплати праці.

[31] Child employment. GOV.UK. URL: https://www.gov.uk/child-employment

Г. Олійник, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Правове регулювання системи публічних закупівель в Україні: законодавчі зміни та перспективи їх впровадження

27 травня 2026 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про публічні закупівлі» № 4888-IX[32] (прийнятий на базі законопроєкту № 11520), який передбачає комплексне оновлення системи публічних закупівель з урахуванням європейських стандартів та вимог інтеграції до Європейського Союзу. Прийнятий Закон має стати дієвим інструментом економії бюджетних ресурсів, посилення довіри міжнародних партнерів і наближення національної системи закупівель до стандартів ЄС у межах євроінтеграційного процесу. Документ також покликаний зміцнити позиції України у переговорах щодо членства в Європейському Союзі.

Попередній Закон України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII був ухвалений Верховною Радою України 25 грудня 2015 р.[33] як один із ключових елементів виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом. Водночас подальший розвиток регулювання відбувався переважно через численні точкові зміни, що дозволяли вирішувати окремі практичні проблеми, але не забезпечували повноцінного наближення української системи публічних закупівель до вимог Директив 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС. У результаті законодавство зберігало низку значних відмінностей від європейської моделі, а окремі інструменти та процедури, передбачені правом ЄС, так і не були імплементовані.

Набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до ЄС у 2022 р. суттєво підвищило значення зобов'язань у сфері адаптації закупівельного законодавства до права ЄС. Публічні закупівлі увійшли до числа напрямів, що оцінюються в межах переговорного процесу про членство, а ефективність реформи вважається одним із показників загального прогресу євроінтеграції. Регламент (ЄС) 2024/792 щодо Ukraine Facility прямо пов'язує виплату траншів із виконанням структурних реформ, перелік яких включає приведення закупівельного законодавства у відповідність до Директив 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС. Повне приведення сфери публічних закупівель у відповідність до вимог права ЄС має бути завершене до III кв. 2027 р. Тож ухвалення Закону України № 4888-IX набуває значення як один з ключових етапів реалізації відповідних євроінтеграційних зобов'язань України. Водночас воно дозволить виконати також й одну з вимог Світового банку в межах інструменту «Операція з підтримки політики розвитку» (Development Policy Operations, DPO), що відкриває доступ до фінансування обсягом понад 3,4 млрд дол., які спрямовуються безпосередньо до державного бюджету.

Для громадян оновлення законодавства означатиме більш прозору та зрозумілу систему закупівель, зниження ризиків зловживань і неефективного використання бюджетних коштів. Крім того, очікується розширення доступу малого та середнього бізнесу до державних тендерів, а також підвищення якості товарів і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти.

Новий Закон України «Про публічні закупівлі» № 4888-IX набрав чинності 24 червня 2026 р., проте, більшість його положень вводяться в дію поетапно. Основна частина Закону почне діяти з 24 березня 2027 р., а окремі положення, зокрема щодо локалізації виробництва, – раніше. Це означає, що протягом перехідного періоду замовникам необхідно одночасно враховувати положення нового Закону, чинні норми Закону № 922 та Особливості здійснення публічних закупівель, затверджені Постановою КМУ № 1178. Мінекономіки у листі

[32] Закон України «Про публічні закупівлі» від 27.05.2026 № 4888-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4888-20#Text

[33] Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text

№ 3323-04_76414-06 від 17 серпня 2026 р. пояснило, як саме застосовувати ці норми[34].

Отже, Закон України № 4888-IX вводиться в дію поетапно:

– 24.06.2026 – Закон набрав чинності, а окремі його положення почали діяти одразу;

– 24.08.2026 – вводяться в дію нові положення щодо локалізації виробництва;

– положення щодо зарезервованих контрактів будуть введені в дію після набрання чинності окремим законом;

– 24.03.2027 – Закон України № 4888-IX вводиться в дію в цілому, а Закон України № 922 втрачає чинність.

До 24 березня 2027 р. Особливості № 1178 продовжують застосовуватися. Якщо воєнний стан буде припинено або скасовано до цієї дати, Особливості діятимуть ще протягом 90 днів після такого припинення або скасування. Важливо й те, що Закон України № 4888 не змінює правила для закупівель, які вже були розпочаті до його введення в дію в цілому. Такі закупівлі завершуються за порядком, який діяв на момент їх початку. Аналогічний підхід застосовується й до вже укладених договорів. Договори, укладені за старими правилами, виконуються до завершення строку, на який їх укладено. Зміни до таких договорів також вносяться за правилами, які діяли до введення в дію Закону України № 4888.

Окремі норми нового Закону почали діяти ще з 24 червня 2026 р. Ідеться про зміни, які Закон України № 4888 вносить до чинного Закону України № 922. Зокрема, це положення щодо:

– зміни ціни за одиницю товару;

– зміни ціни у зв'язку зі зміною відповідних показників та індексів;

– зменшення ступеня локалізації для окремої техніки та обладнання, виготовлених підприємствами вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу;

– придбання товарів, робіт і послуг у межах приєднання електроустановок до системи передачі.

Для замовників особливо важливим є оновлення правил зміни ціни за одиницю товару у зв'язку з її коливанням на ринку. Новий підхід передбачає, що ціну за одиницю товару можна збільшувати до 10 % пропорційно збільшенню ціни такого товару на ринку, якщо така зміна не призводить до збільшення загальної суми договору. Зміна ціни допускається не частіше, ніж один раз на 90 днів з моменту укладення договору або внесення попередніх змін щодо збільшення ціни за одиницю товару.

Водночас є винятки. Обмеження щодо строків не застосовується до договорів на постачання:

– бензину;

– дизельного пального;

– природного газу;

– електричної енергії.

При цьому обмеження у 10 % стосується кожного окремого випадку збільшення ціни. Загальна кількість таких змін протягом дії договору не обмежується, однак, між ними має минути щонайменше 90 днів (крім договорів на пальне, газ і електроенергію).

Мінекономіки також звертає увагу, що ця норма має зворотну силу в часі. Тобто нова редакція п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України № 922 може застосовуватися до правовідносин у сфері публічних закупівель, які виникли з дня набрання чинності Законом № 922. Водночас для договорів, укладених відповідно до Особливостей № 1178, застосовується п. 19 Особливостей у редакції, яка діяла на момент укладення договору. Тому під час внесення змін до таких договорів замовнику необхідно орієнтуватися на умови та порядок, передбачені на момент укладення конкретного договору.

Закон України № 4888 передбачає новий підхід до визначення винятків із застосування конкурентних процедур закупівель. Такі винятки визначатиме Кабінет Міністрів України в Особливостях за погодженням із комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання публічних закупівель. Для замовників це означає, що конкретний

[34] Новий закон №4888-ix «Про публічні закупівлі»: роз'яснення Мінекономіки в листі № 3323-04_76414-06 від 17.08.2026. URL: https://e-tender.ua/news/novij-zakon-4888-ix-pro-publichni-zakupivli-rozyasnennya-min-2205

механізм застосування винятків і надалі буде деталізуватися на рівні нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України.

Одним із найбільш суттєвих нововведень Закону України № 4888 є оновлення правил локалізації виробництва. Нові положення щодо локалізації вводяться в дію з 24 серпня 2026 р. Відповідно до нових правил, вимоги щодо локалізації застосовуються у разі, якщо вартість предмета закупівлі товарів, у тому числі товарів у складі робіт або послуг, становить 1 млн грн або більше. Таким чином, поріг застосування вимог локалізації підвищується порівняно з попереднім підходом[35].

Закон встановлює поетапне збільшення мінімального ступеня локалізації:

– у 2026 р. – 30 %;

– у 2027 р. – 35 %;

– з 2028 р. – 40 %.

Ступінь локалізації визначається за встановленою формулою та підтверджується шляхом включення товару виробником до переліку локалізованих товарів.

Закон України № 4888 розширює номенклатуру товарів, до яких застосовуються вимоги щодо локалізації. Зокрема, до неї додаються:

– механізовані засоби розмінування;

– засоби детонування, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, зокрема з дистанційним керуванням;

– бронежилети, чохли та комплектуючі до бронежилетів;

– бойові балістичні шоломи.

Водночас встановлюються винятки для товарів, країнами походження яких є держави – учасниці Угоди про державні закупівлі (GPA) та інших відповідних міжнародних договорів України.

Нові правила передбачають додаткові обов'язки для замовників під час проведення закупівель. У тендерній документації та запитах пропозицій мають зазначатися вимоги щодо надання підтвердних документів, а також інформації про повний ланцюг постачання у випадках, коли учасник не є виробником товару. Замовник має перевіряти відповідність пропозиції встановленим вимогам. Якщо пропозиція їм не відповідає, вона підлягає відхиленню. У разі виявлення порушень вимог щодо локалізації закупівля може бути відмінена. Крім того, укладений із порушенням встановлених вимог договір є нікчемним.

Закон України № 4888 посилює контроль за дотриманням вимог локалізації. До перевірок залучатиметься Держаудитслужба. Орган державного фінансового контролю отримує можливість перевіряти не лише документи замовника, а й документи виробників, які підтверджують ступінь локалізації виробництва. Також передбачена можливість проведення зустрічних звірок щодо юридичних осіб та ФОП, які брали участь у закупівлі або постачанні відповідних товарів.

Для виробників і постачальників передбачені додаткові заходи відповідальності[36]. Зокрема:

– штраф у розмірі 15 % вартості товару;

– виключення товару з переліку локалізованих;

– включення виробника до Реєстру недоброчесних виробників;

– подальша заборона закупівлі продукції такого виробника.

Для замовника це означає, що перевірка відповідності товару вимогам локалізації стає не формальністю, а одним із важливих елементів проведення закупівлі.

Окрему увагу Мінекономіки приділило практичній реалізації нового Закону. Кабінет Міністрів України має забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації Закону України № 4888. Крім того, до введення Закону в дію в цілому має бути забезпечена технічна можливість реалізації його положень в електронній системі закупівель. Тому Мінекономіки зазначає, що узагальнені відповіді щодо застосування нових норм надаватимуться поступово та публікуватимуться на інформаційному ресурсі Уповноваженого органу.

Наразі Мінекономіки та ДП Prozorro працюють над розробленням підзаконних

[35] Там само

[36] Там само

актів і технічною реалізацією нових вимог в електронній системі закупівель. Це особливо важливо враховувати у випадку локалізації: законодавчі зміни починають діяти з 24.08.2026, однак, окремі механізми їх практичного застосування потребують нормативного та технічного врегулювання.

З 24 березня 2027 р. Закон України № 4888 вводиться в дію в цілому, а Закон України № 922 втрачає чинність. Відповідно, припинять діяти й Особливості № 1178, які були розроблені на виконання Закону України № 922. Мінекономіки повідомляє, що після припинення їх дії будуть розроблені нові Особливості вже на виконання Закону України № 4888.

Таким чином, перехід до нового законодавства у сфері публічних закупівель відбувається поступово. До 24 березня 2027 р. замовники продовжують працювати в умовах перехідного періоду, коли одночасно діють окремі положення нового Закону та Особливості № 1178.

Юридична та закупівельна спільноти оцінюють Закон України № 4888 переважно позитивно, хоча й виокремлюють певні виклики. Юристка А. Леонтьєва та партнер, керівник практики антимонопольного права О. Фефелов (ЮФ «Ілляшев та Партнери») відзначають[37], що серед головних змін Закону варто виділити запровадження механізмів, характерних для сучасної європейської моделі публічних закупівель. Якщо попереднє регулювання переважно концентрувалося на проведенні саме конкурентних процедур, то новий підхід суттєво розширює доступний замовникам інструментарій та пропонує більш гнучкі форми організації закупівель. З-поміж таких механізмів експерти зосереджують увагу на наступних.

– Інноваційне партнерство (ст. 31 Директиви 2014/24/ЄС). На відміну від традиційної закупівлі, коли замовник обирає вже готовий товар чи послугу, інноваційне партнерство дозволяє йому спочатку профінансувати розроблення необхідного рішення, а після успішного завершення розробки придбати його результати без проведення нової закупівлі. Для проєктів післявоєнної відбудови це відкриє можливість залучення компаній, які пропонують нові технологічні рішення у сфері будівництва, енергетики, цифровізації, медицини або безпеки.

– Динамічні системи закупівель (ст. 34–35 Директиви 2014/24/ЄС). Якщо в межах звичайної тендерної процедури учасник повинен подати пропозицію до встановленого строку і після його спливу нові учасники долучитися вже не можуть, то в динамічній системі постачальники можуть приєднуватися протягом усього строку її функціонування за умови відповідності кваліфікаційним вимогам. Після формування такої системи замовник проводить серед її учасників окремі відбори для конкретних закупівель стандартизованих товарів і послуг. Такий підхід скорочує адміністративні витрати та дозволяє підтримувати конкуренцію на постійній основі, особливо на ринках із великою кількістю постачальників типових товарів.

– Спільні та агреговані закупівлі. Дають змогу кільком замовникам проводити одну процедуру для задоволення спільної потреби, тоді як агреговані закупівлі передбачають централізоване придбання товарів чи послуг через спеціалізовану закупівельну організацію в інтересах кількох замовників. Обидва механізми спрямовані на консолідацію попиту та отримання вигідніших комерційних умов завдяки більшим обсягам закупівель.

– Змішаний предмет закупівлі, який може поєднувати товари, роботи та послуги в межах одного контракту, якщо таке об'єднання об'єктивно випливає із потреб замовника. Врегулювання змішаного предмета закупівлі узгоджується з європейською практикою визначення предмета закупівлі, що враховує економічний зміст та функціональну цілісність проєкту.

– Посилення регулювання лотування. Лот є окремою частиною предмета закупівлі, щодо

[37] Новий Закон про публічні закупівлі: можливості та приховані ризики для великого бізнесу та інвесторів. URL: https://attorneys.ua/publication/public-procurement-reform-in-ukraine-opportunities-and-hidden-risks-for-big-business-and-investors/

якої учасники можуть подавати пропозиції незалежно від інших частин закупівлі. Наприклад, закупівля обладнання для лікарні може бути поділена на окремі лоти за видами обладнання, а будівельний проєкт – за окремими видами робіт. На відміну від попереднього підходу, новий Закон вимагає від замовників обґрунтовування рішення не ділити велику закупівлю на лоти. Така модель відображає логіку ст. 46 Директиви 2014/24/ЄС і покликана забезпечити ширший доступ малого та середнього бізнесу до публічних контрактів. Адже підприємство, яке не здатне виконати весь великий контракт, нерідко може успішно конкурувати за його окрему частину.

– Резервування контрактів для підприємств ветеранів та осіб з інвалідністю отримало законодавче закріплення як окремий інструмент закупівельної політики, що відповідає підходу, передбаченому ст. 20 Директиви 2014/24/ЄС. Водночас ці положення буде введено в дію лише після набрання чинності окремим законом.

Таким чином, Закон України «Про публічні закупівлі» від 27.05.2026 № 4888-IX формує нову систематизацію способів закупівель[38]. Поряд із процедурами закупівлі прямо виділяються закупівлі для укладення зарезервованого контракту, закупівлі за рамковою угодою, закупівлі із застосуванням динамічної системи закупівель та спільні закупівлі. Також змінюється перелік процедур: з'являються інноваційне партнерство, переговорна процедура без попередньої публікації та конкурентна процедура з переговорами. Тобто Закон України № 4888 не визначає однієї універсальної процедури, він формує матрицю способів закупівель залежно від категорії замовника, предмета закупівлі, очікуваної вартості (без ПДВ), складності потреби, стану ринку та наявності спеціальних підстав для застосування окремого інструменту.

Значна частина змін у системі публічних закупівель, передбачених Законом України № 4888-IX, стосується розвитку електронних інструментів закупівель та подальшого вдосконалення системи Prozorro для зменшення випадків відхилення пропозицій з формальних підстав та сприяння більш ефективному використанню механізмів оскарження.

Закон передбачає:

– подальший розвиток електронних інструментів закупівель, зокрема через запровадження електронних контрактів та вдосконалення правового регулювання електронних каталогів;

– вдосконалений механізм усунення невідповідностей у тендерних пропозиціях протягом 24-х годин;

– розширений перелік відомостей і документів, які можуть бути виправлені учасником;

– можливість проведення електронного аукціону навіть за участю одного учасника, що відображає практичний досвід функціонування закупівельної системи в умовах воєнного стану.

З 24 березня 2027 р. вартісні пороги буде прив'язано до євро, а не до гривні. Рішення продиктоване і вимогами Директиви 2014/24/ЄС, і об'єктивними інфляційними ризиками, які роблять фіксовані гривневі пороги нестабільними та потребують постійного перегляду. Прив'язка до євро робить регулювання зрозумілим як для внутрішнього ринку, так і в транскордонному вимірі, що є принциповим для іноземних учасників закупівель.

Для іноземних інвесторів, міжнародних фінансових організацій (Світовий банк, МВФ, ЄБРР, ЄІБ) і міжнародних компаній найбільше практичне значення має підвищення передбачуваності регуляторного середовища. Передбачувані закупівельні процедури є важливим елементом оцінки ризиків під час ухвалення рішень щодо фінансування проєктів в Україні та одним із ключових індикаторів належного врядування і ефективного використання коштів. У цьому контексті в якості позитивних нововведень Закону України № 4888-IX відзначено наступне.[39]

[38] Новий Закон про публічні закупівлі: аналізуємо головні процедури та інструменти. URL: https://www.army-pro.com/novyj-zakon-pro-publichni-zakupivli-analizuyemo-golovni-protsedury-ta-instrumenty/

[39] Новий Закон про публічні закупівлі: можливості та приховані ризики для великого бізнесу та інвесторів. URL: https://attorneys.ua/publication/public-procurement-reform-in-ukraine-opportunities-and-hidden-risks-for-big-business-and-investors/

– Гармонізація з Директивою 2014/24/ЄС – іноземні компанії, які вже мають досвід участі в тендерах у державах членах ЄС, отримають звичне правове середовище. Процедури відбору учасників, кваліфікаційні вимоги, підстави для відхилення пропозицій, порядок оскарження наближаються до стандартів, добре відомих іноземним компаніям, які розглядають Україну як ринок повоєнного відновлення.

– Законодавче врегулювання субпідрядних відносин. Для реалізації великих інфраструктурних проєктів, особливо у сфері відбудови, характерним є залучення значної кількості субпідрядників та спеціалізованих виконавців. Наявність чітких правил щодо участі таких суб'єктів у виконанні публічних контрактів підвищує передбачуваність правового регулювання та спрощує структурування проєктів за участю міжнародних партнерів. Додатково Закон передбачає можливість подання учасниками альтернативних технічних рішень у випадках, визначених тендерною документацією, що наближає закупівельні процедури до підходів, які традиційно використовуються у великих інвестиційних та інфраструктурних проєктах.

Для окремих програм міжнародної підтримки, зокрема механізму DPO Світового банку, реформування закупівельного законодавства належить до прямих умов фінансування. У цьому контексті практична імплементація Закону України № 4888-IX безпосередньо впливатиме як на доступ України до міжнародного фінансування, так і на рівень довіри іноземного бізнесу до українського ринку.

У контексті адаптації українського законодавства до стандартів ЄС, зокрема у сфері публічних закупівель, важливим є процес поступової зміни підходу до оцінки тендерних пропозицій – від ціни до їхньої загальної цінності та якості. Як зазначають юристи податково-юридичної практики EY в Україні – партнер Б. Мальнєв, головна юристка А. Мендель-Апалькова та провідна юристка Т. Корчак[40], практика застосування нецінових критеріїв в Україні поки що суттєво відрізняється від європейської – у понад 2 млн конкурентних процедур закупівель, проведених в Україні у 2016–2025 рр., нецінові критерії застосовувалися лише приблизно у 0,5 % випадків. Водночас у Європейському Союзі орієнтиром вважається використання нецінових критеріїв щонайменше у 20 % закупівель від загальної кількості. Це свідчить про те, що український ринок переважно конкурує за ціною, а не за якістю чи ефективністю. Очікувані наслідки – системний демпінг, обмежені стимули для інновацій і ризик того, що замовник отримує не оптимальний, а найдешевший результат.

Практичним кроком у зміні такої ситуації якраз є Закон України № 4888-IX. Його логіка полягає у поступовому переході від жорстко регламентованої моделі до більш гнучкого підходу. Зокрема, Закон України № 4888-IX не встановлює вичерпного переліку нецінових критеріїв і відходить від фіксованих пропорцій між ціною та іншими критеріями оцінки. Якщо сьогодні умовне співвідношення становить 70 % на користь ціни і 30 % для нецінових критеріїв, то в перехідний період допускається його зміна, а в подальшому повна відмова від жорсткого закріплення таких пропорцій. Також передбачається, що уряд затвердить методику оцінювання тендерних пропозицій. Очікується, що вона матиме не обмежувальний, а інструментальний характер, тобто надаватиме замовникам практичні підходи і орієнтири, а не встановлюватиме жорсткі рамки.

Такий підхід має вирішальне значення для закупівель у деяких галузях, наприклад, медичній. Зокрема, під час круглого столу «Закупівлі медичних виробів на основі ціннісного підходу: європейські практики та можливості для України», який був організований в Києві 18 лютого 2026 р. Американською торговельною палатою в Україні, учасники окреслили ключові

[40] Від ціни до цінності: як євроінтеграція трансформує підхід до застосування нецінових критеріїв. URL: https://pravo.ua/vid-tsiny-do-tsinnosti-iak-ievrointehratsiia-transformuie-pidkhid-do-zastosuvannia-netsinovykh-kryteriiv/

умови впровадження нецінових критеріїв. Ішлося про необхідність мінімізувати ризики суб'єктивності, обмеження конкуренції та складності перевірки, а також запровадити зрозумілі методики визначення ваги критеріїв. Водночас підкреслювалося, що ринку бракує практичних кейсів, і саме закупівлі із системним використанням нецінових критеріїв з боку як державних замовників, так і бізнесу мають сформувати сталу практику їх застосування[41].

Учасники круглого столу констатували, що оцінка тендерних пропозицій виключно за критерієм найнижчої ціни здатна забезпечити короткострокову економію бюджетних коштів, однак, такий підхід не враховує повної вартості володіння предметом закупівлі. На практиці це означає, що частина витрат переноситься на етап виконання договору або експлуатації предмету закупівлі, наприклад, через додаткові витрати на обслуговування або ремонт, швидший знос або необхідність заміни окремих запчастин, або витрати на закупівлю супутніх товарів чи послуг. Крім того, така модель формує специфічну поведінку ринку: конкуренція зосереджується переважно на зниженні ціни, а не на підвищенні якості або ефективності пропозиції. Це обмежує стимули для інвестування у сервіс, інновації та довгострокові рішення. У результаті замовник формально досягає економії на етапі закупівлі, але не завжди отримує оптимальний результат з точки зору загальної ефективності використання коштів.

Українське законодавство вже сьогодні дозволяє оцінювати тендерні пропозиції не лише за ціною. Замовники можуть застосовувати додаткові критерії, зокрема умови оплати, строки поставки, гарантійне обслуговування, а також враховувати вартість життєвого циклу предмету закупівлі. Водночас на практиці ці інструменти використовуються обмежено. Це пов'язано не стільки з відсутністю правових можливостей, скільки зі складністю їх практичного застосування. Підходи різних контролювальних органів до трактування нецінових критеріїв не завжди є узгодженими, що створює для замовників додаткові ризики (оскарження закупівель, суб'єктивність оцінювання, звуження конкуренції тощо). Крім того, ринку бракує зрозумілих методичних підходів, які б допомагали визначати критерії, їхню питому вагу та спосіб оцінювання. Утім, практика поступово з'являється. Нецінові критерії вже застосовують

ДП «Медичні закупівлі України», АТ «Укрпошта», АТ «Укртранснафта», окремі заклади охорони здоров'я тощо. Поки що це переважно базові умови – строки поставки, гарантії, сервісне обслуговування. Але навіть ці кейси показують, що ринок публічних закупівель починає змінюватись.

Під час круглого столу також зазначалося, що серед ключових напрямів реформи європейського законодавства – ширше застосування нецінових критеріїв. Ще в лютому 2025 р. Європейська комісія у Повідомленні «Угода про чисту промисловість» (Clean Industrial Deal)[42] анонсувала перегляд директив про публічні закупівлі, зокрема для ширшого запровадження нецінових критеріїв сталості, стійкості та європейської переваги. 9 вересня 2026 р. Комісія представила відповідну пропозицію: замість директив 2014/23/ЄС, 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС пропонується ухвалити єдиний Регламент про публічні контракти та концесії, який діятиме в державах-членах безпосередньо. Тепер пропозицію мають розглянути Європейський парламент і Рада ЄС[43].

Паралельно галузеві об'єднання, зокрема Medicines for Europe[44], наголошують, що

[41] Там само

[42] The Clean Industrial Deal: A joint roadmap for competitiveness and decarbonisation. COM(2025) 85 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52025DC0085

[43] Proposal for a Regulation on public contracts and concessions. COM(2026) 590. European Commission. 09.09.2026. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/publications/proposal-regulation-public-contracts-and-concessions_en

[44] Position Paper on the Public Procurement Directive. Medicines for Europe. 10.02.2026. URL: https://www.medicinesforeurope.com/wp-content/uploads/2026/02/2026_02_10_Position_Paper_Public_Procurement_Directive_.pdf

надмірна орієнтація на найнижчу ціну, особливо під час закупівлі лікарських засобів і медичних виробів, може призводити до зниження конкуренції та створення ризиків перебоїв постачання. Таким чином, у європейському контексті нецінові критерії розглядаються не лише як інструмент підвищення якості, а і як механізм забезпечення стійкості ринку. Для бізнесу ці зміни означають поступову трансформацію конкурентної моделі у публічних закупівлях. Якщо раніше ключовим фактором перемоги була найнижча ціна, то за нових умов зростає значення здатності компанії обґрунтовано підтвердити якість своєї продукції чи послуг, забезпечити надійність постачання, належний рівень сервісу та загальну ефективність рішення у довгостроковій перспективі.

Огляд основних законодавчих нововведень у системі публічних закупівель здійснила команда «Проєкту 100» – освітньо-консалтингового ресурсу, спрямованого на підвищення закупівельної спроможності військових частин Сил оборони, завданням якого є допомога оборонним закупівельникам в організації роботи із забезпечення підрозділів усим необхідним швидко і за ринковими цінами. Ініціативу реалізують Проєкт реформи оборонних закупівель та Офіс підтримки реформ Міністерства оборони України[45].

А. Мельник, експерт з оборонних закупівель, юрист «Проєкту 100», зокрема, аналізує підхід Закону України № 4888 до кола замовників. Експерт констатує, що загалом він продовжує логіку Закону України № 922: є органи влади та місцевого самоврядування, юридичні особи, що забезпечують потреби держави або територіальної громади, а також суб'єкти, які працюють в окремих сферах господарювання. Утім новий Закон чіткіше пов'язує статус замовника з категорією замовника та відповідними вартісними межами. Для юридичних осіб важливими стають не лише бюджетні кошти або державна/комунальна частка, а й фінансування іншими замовниками, управлінський вплив, призначення органів управління, більшість голосів у вищому органі управління, спеціальні або виключні права[46].

За словами А. Мельника, особливо важливий блок – діяльність в окремих сферах господарювання: газ, теплова енергія, електроенергія, вода, міський та залізничний транспорт, порти, аеропорти, поштовий зв'язок, видобуток нафти, газу, вугілля та інших видів твердого палива. Для таких замовників Закон України № 4888 передбачає окрему логіку застосування, що відображає європейський підхід.

Суттєвим, на думку юриста «Проєкту 100», є також перехід до порогів у євро без ПДВ із перерахунком за курсом НБУ станом на визначену дату. Це наближує систему до європейської логіки та зменшує вплив інфляційного знецінення гривневих порогів, але створює для замовників нові обов'язки визначення очікуваної вартості без ПДВ, документування підстав вибору способу закупівлі та щорічного оновлення внутрішніх алгоритмів.

За Законом України № 4888 очікувана вартість прямо визначається як така, що має бути актуальною на момент оголошення закупівлі та враховувати всі можливі витрати, які можуть бути включені до ціни публічного договору. Це означає, що очікувана вартість перестає бути лише орієнтовним плановим показником і стає одним із ключових доказових елементів правильності вибору способу закупівлі. Очікувана вартість визначається без урахування ПДВ, еквівалент євро. Курс євро – офіційний курс Національного банку України станом на 1 січня року, у якому замовник оприлюднює оголошення або укладає публічний договір[47].

Закон України № 4888 передбачає перехід від моделі, де центральною фігурою фактично була уповноважена особа, до ширшої управлінської конструкції. Вона охоплюватиме:

[45] Проєкт 100. URL: https://www.army-pro.com/education/proyekt-100/

[46] Новий закон «Про публічні закупівлі»: огляд основних нововведень. URL: https://www.army-pro.com/novyj-zakon-pro-publichni-zakupivli-oglyad-osnovnyh-novovveden/

[47] Там само

– положення про організацію закупівельної діяльності замовника;

– можливість залучення зовнішніх суб'єктів або фахівців для організації та проведення закупівель;

– формалізацію робочих груп, централізованих закупівельних організацій, допоміжної закупівельної діяльності та цифрової фіксації рішень у системі.

А. Мельник зазначає, що нова модель суттєво підвищує вимоги до фаховості уповноважених осіб. Вони мають орієнтуватися не лише у класичних відкритих торгах, а й у багатоступеневих процедурах, європорогах, лотуванні, варіантах, нецінових критеріях, вартості життєвого циклу, ринкових консультаціях, конфлікті інтересів, динамічних системах, рамкових угодах, інноваційному партнерстві та спеціальних правилах для оборонних або безпекових закупівель. Роль уповноваженої особи зміщується від адміністратора процедури до професійного менеджера закупівельного процесу.

Для оборонних закупівель Закон України № 4888 не замінює спеціального оборонного регулювання, а встановлює загальну рамку співвідношення з ним. Закупівлі для потреб оборони та безпеки й надалі потребують окремого правового режиму, який має враховувати специфіку предмета, обмеження доступу до інформації, безпекові ризики, особливості воєнного стану та підзаконні акти КМУ. Водночас Закон України № 4888 закладає важливий запобіжник для зміни воєнних особливостей: коригування винятків до конкурентних процедур та інших чутливих елементів Особливостей не має бути суто технічним рішенням КМУ. Воно потребуватиме погодження із профільним комітетом ВРУ. Практично це означає, що зміни до воєнних особливостей, насамперед щодо випадків для укладення прямого договору або відступу від конкурентних процедур, повинні проходити додатковий парламентський фільтр. Такий механізм зменшує ризик ситуативного розширення неконкурентних закупівель підзаконним актом, посилює політичну відповідальність за винятки з конкуренції та створює для ринку більш прогнозований режим.

Закон України № 4888 містить значну кількість норм, ефективність яких прямо матиме залежність від підзаконних актів та технічної реалізації нововведень в електронній системі. Потребують деталізації порядок функціонування електронного маркетплейсу, динамічних систем закупівель, рамкових угод, конкурсів проєктів, зарезервованих контрактів, методики очікуваної вартості, критеріїв оцінки, типових або публічних договорів, організації закупівельної діяльності, етичних правил, локалізації, оборонних особливостей та технічних сценаріїв електронної системи. Без цих актів значна частина нових законодавчих положень не матиме практичного механізму реалізації, оскільки саме ці підзаконні акти повинні визначити умови, процедури та технічні правила їх застосування. До 24 березня 2027 р. Кабінет Міністрів України та Мінекономіки мають розробити близько 40 підзаконних актів, зокрема щодо інноваційного партнерства та динамічних систем закупівель.

Загалом Закон України № 4888-IX створює більш європейську, гнучку та професійну модель публічних закупівель. Потенційні переваги нового Закону це ширший набір інструментів для різних типів потреб, прозоріша договірна стадія та краща можливість працювати зі складними або повторюваними закупівлями. Нерівномірна готовність замовників, уповноважених осіб та електронної системи до нової архітектури вбачається основним ризиком від нововведень. Отже, успішна адаптація до нових законодавчих вимог напряму залежить від професійного навчання уповноважених осіб, оновлення внутрішніх документів, якісних підзаконних актів і методичної підтримки.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА*

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олег Поліщук, адвокат, експерт з антикорупційного права та комплаєнсу, ветеран російсько-української війни

Викривач після правди: кого захищає держава?

Що насправді відбувається з людиною після того, як вона повідомляє про корупцію?

Її чують – чи починають шукати, хто «виніс» інформацію? Її захищають – чи залишають сам на сам із керівником, колективом і системою? Її статус підтверджують швидко – чи вона роками доводить, що взагалі була викривачем?

А той, хто їй мстився, відповідає – чи спокійно залишається на посаді?

З цих питань варто розпочати прочитання щорічного аналітичного звіту НАЗК про стан реалізації державної політики у сфері захисту викривачів за 2025 рік. Це не просто черговий бюрократичний документ, а діагноз української системи викривання на новому етапі.

Мій головний висновок такий: Україна створила інфраструктуру викривання, але ще не створила невідворотний захист викривача. Закон про це є. Портал повідомлень є. Функціонуюче НАЗК є. Вже навіть сформована хороша позитивна судова практика щодо захисту викривачів. Є багато іншого. Але для конкретної людини питання залишається простим: що буде зі мною після того, як я повідомлю про корупцію? І що буде з тим, хто мене за це покарає?

90,2 бала: що вони вимірюють і чого не вимірюють

ОЕСР оцінила прогрес України у сфері захисту викривачів у 90,2 бала зі 100. Це визнання реальної роботи. Але така оцінка фіксує, що створено: закон, портал, процедури, інструменти реагування. Але вона не відповідає на два питання, заради яких цей інститут існує.

Що буде з людиною, яку покарали за правду?

І що буде з тим, хто вчинив правопорушення щодо цієї людини?

Портал на ці питання не відповість. Закон теж. Відповідь дає лише результат у конкретній історії які проживають конкретні люди.

Я пройшов цей шлях, і моє переконання таке: справедливість для викривача настає не з ухваленням закону, не з рішенням суду про поновлення і навіть не з виплатою компенсації за вимушений прогул. Вона настає тоді, коли права викривача відновлено і той, хто їх порушив, поніс відповідальність. Якщо є лише перше, держава фактично каже: тобі повернули те, що забрали, а тому, хто забирав, це нічого не коштувало.

Тому оцінка ОЕСР показує, наскільки добре збудовано засіб, а звіт НАЗК показує, наскільки ми далекі від якісного результату. Інфраструктура є засобом, а справедливість є результатом, і їх не можна ототожнювати.

Повідомлень стало менше. Причина не одна

У 2025 році через Єдиний портал повідомлень викривачів надійшло суттєво менше повідомлень, ніж у 2024-му, а кількість повідомлень безпосередньо до НАЗК також зменшилася. Було б неправильно пояснювати це лише недовірою. НАЗК називає воєнний стан, вичерпання ефекту новизни Порталу, альтернативні канали, технічні обмеження й відсутність повноцінного мобільного рішення. Але серед чинників названо й обережність громадян щодо збереження конфіденційності. Звіт також фіксує побоювання кадрових наслідків, низьку активність заявників у державних органах і недостатню кількість реальних кейсів захисту.

Тому коректна теза така: зниження кількості повідомлень не доводить автоматично провал довіри, але підсвічує довіру як один із ключових системних чинників. Люди можуть не повідомляти не тому, що толерують корупцію, а тому, що не впевнені, що система витримає

* Збережено стиль і граматику оригіналу

їхнє рішення сказати правду. Це не завжди пасивність особи. Дуже часто це раціональна раціональний погляд на своє майбутнє, рішення щодо власної самооборони.

Не можна стверджувати, що наразі викривачі в Україні беззахисні, це буде необ'єктивна. Захист є, але результати поки точкові, а не системні. У 2025 році у судах за участю НАЗК перебувало 48 справ про захист прав викривачів, у першій інстанції у 2025 році завершено лише 4. Це не варто механічно трактувати як «неефективність»: частина справ могла перейти з попередніх періодів або перебувати в апеляції чи касації. Але цифра показує інше: судовий захист викривача за своєю природою повільний. А суд, який поновлює людину на роботі, закриває лише першу половину справедливості, до того ж через роки після того, як людина втратила посаду, професійну траєкторію і корпоративну значимість.

Викривач може загубитися ще на вході

Один із найважливіших висновків звіту – неправильний або формальний розгляд повідомлень. НАЗК зазначає, що органи влади іноді розглядають повідомлення викривачів як звичайні звернення громадян. Заявники не отримують підтвердження статусу і втрачають державні гарантії захисту. Ризики не оцінюються, гарантії не застосовуються. Повідомлення проходить бюрократичний маршрут, але не запускає механізм захисту.

Автор цього тексту має статус викривача і у 2020 році сам повідомляв про корупцію в НАЕК «Енергоатом». Після цього був звільнений за рішення керівника проти якого і надіслав повідомлення в Національне антикорупційне бюро України. Далі, багаторічні суди, поновлення і формування дуже позитивної судової практики Верховного Суду щодо захисту викривачів. Мій досвід тут важливий як приклад ширшої проблеми: система часто починає не з оцінки сигналу і ризиків для людини, а з боротьби навколо самого статусу. Чи є ця людина викривачем? Коли виник статус? Який канал використано? Чи пов'язане звільнення з повідомленням? Для викривача це не абстрактна процесуальна дискусія. Від цього залежить його захист і його майбутнє – причому дуже часто не лише професійне. Переслідування за повідомлення про корупцію майже ніколи не залишається всередині трудових відносин. Воно заходить у сім'ю, фінансову стабільність, психологічний стан, репутацію і базове відчуття безпеки. Людина втрачає не лише посаду або кар'єрну перспективу. Вона приносить цей тиск додому – туди, де поруч із нею його починають переживати найближчі, батьки, дружина і діти.

Саме тому механізм підтвердження статусу викривача потребує окремого вдосконалення. НАЗК прямо вказує на випадки, коли повідомлення про корупцію розглядалися як звичайні звернення громадян, а також на затягування підтвердження статусу викривача на етапі досудового розслідування.

На мою думку, людина повинна мати швидкий шлях реагування, якщо її повідомлення фактично не визнають повідомленням викривача або затягують підтвердження її статусу. Такий механізм можна закріпити змінами до Закону «Про запобігання корупції», а в частині кримінальних проваджень – узгодити з КПК.

Оптимальний строк реагування – до 10 робочих днів, а за ризику звільнення, дисциплінарного тиску чи розкриття особи – протягом 24–48 годин. Захист, який приходить після руйнування кар'єри, – це вже не захист. Це ремонт після аварії.

Конфіденційність – не IT-функція, а питання виживання

Єдиний портал повідомлень викривачів дозволяє подати повідомлення анонімно. І це важливо.

Але анонімність не знімає головного ризику: якщо після повідомлення людину звільняють, переводять, карають дисциплінарно або починають витісняти з роботи, їй потрібно доводити зв'язок між повідомленням і негативним заходом. Тобто на певному етапі питання захисту все одно переходить із площини "анонімного сигналу" в площину конкретної людини, її статусу, її трудових прав і дій роботодавця.

Саме тут виникає людський та організаційний ризик.

Викривач може довіряти Порталу як цифровій системі, але не довіряти конкретному органу, конкретному уповноваженому, керівнику або внутрішній культурі установи. Він може боятися не самої форми повідомлення, а того, що його особу встановлять, інформація піде не туди, керівник дізнається, а колеги почнуть ставитися до нього як до «проблемного». Врешті-решт, вичислити людину в корпоративному середовищі це не є великою проблемою.

Цей страх не подолати гаслами про доброчесність. Його можна подолати лише практикою: реальним збереженням конфіденційності, швидкою реакцією на тиск, відповідальністю за розкриття даних і прикладами, коли держава стала на бік викривача вчасно Але найголовніше – персональною відповідальністю тієї посадової особи, яка порушила права викривача. Бо головний інструмент довіри – не обіцянка захисту, а невідворотність відповідальності для того, хто використав владу проти викривача.

Норма є. Але чи є стримувальний ефект?

Найважливіший правовий розрив стосується відповідальності за переслідування викривачів.

І тут важливо не змішувати дві різні категорії.

Одна категорія – це кримінальні провадження, розпочаті за повідомленнями викривачів про корупцію. Вони показують, що викривач може бути джерелом інформації для розслідування корупційного правопорушення.

Інша категорія – це кримінальні провадження щодо переслідування самих викривачів: незаконного звільнення, тиску, розголошення особи, дисциплінарного переслідування чи інших негативних заходів впливу.

Саме друга категорія є ключовою для питання захисту викривача.

І саме з нею виникає найбільша проблема.

У відкритих звітах не видно сталої окремої статистики кримінальних проваджень саме за переслідування викривачів. Держава рахує повідомлення викривачів, корупційні провадження, розпочаті за їхніми заявами, судові справи щодо поновлення порушених прав, приписи НАЗК і листи-застереження. Але окремої прозорої картини – скільки проваджень відкрито за незаконне звільнення, тиск або іншу помсту викривачу, скільки з них дійшли до підозри, обвинувального акта і вироку – у відкритих даних не видно.

Окремі випадки є. Наприклад, НАЗК публічно повідомляло про кримінальне провадження щодо незаконного звільнення викривача, яке слідчий Національної поліції закрив уже через тиждень, не провівши необхідних слідчих дій, після чого слідчий суддя скасував постанову про закриття. Але цей епізод був єдиним іще аж у 2021 році.

Є ще один епізод від 2024 року, коли саме НАЗК звернулося до ДБР у порядку ст. 214 КПК, і за результатами було внесено відомості до ЄРДР щодо можливого кримінального правопорушення за ст. 172 КК України.

Але два окремих випадки, а не система захисту і обліку.

У цьому і полягає проблема: переслідування викривача досі не виглядає як окрема кримінально-правова категорія, яку держава публічно рахує від заяви до вироку.

Те, що не рахується, неможливо контролювати. Тим, що неможливо контролювати, неможливо управляти. А тим, чим неможливо управляти, неможливо досягати системного результату.

У випадку викривачів це означає одне: без прозорого обліку справ про переслідування не буде і довіри до захисту.

Стаття 172 КК України вже передбачає відповідальність за незаконне звільнення працівника у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про корупційне правопорушення. Норму ухвалено у 2019 році, а діяти вона почала з 2020-го: відтоді переслідування викривача стало кримінально караним діянням. Відтоді минуло понад шість років.

За цей час я здійснив моніторинг відкритої судової практики і не знайшов жодного вироку за незаконне звільнення саме у зв'язку з повідомленням працівника як викривача про корупцію. Вироки за ст. 172 існують, але вони стосуються інших грубих порушень трудового законодавства, а не переслідування викривача.

Тобто проблема подвійна: не видно ні вироків, ні прозорого обліку шляху таких проваджень від реєстрації до результату.

Норма права, яка за понад шість років не дала жодного вироку за своєю «викривальною»

частиною, не працює. Це вже не збій і не питання окремих справ. Це діагноз. На перше питання – що буде з викривачем? – держава відповідає через роки судів. На друге – що буде з порушником? – у відкритій практиці відповіді немає.

Норма, яка записана, але не застосовується, підриває довіру до самого права. Закон каже людині: держава тебе захистить. Закон каже керівнику: за помсту викривачу може настати кримінальна відповідальність. Але якщо понад шість років не видно жодного вироку, суспільство отримує інший сигнал про те, що правило можна ігнорувати.

Право, яке не застосовується, перетворюється з гарантії на декорацію. А правова декорація не захищає людину – вона руйнує довіру до держави.

Директива ЄС 2019/1937 про захист викривачів – повна назва: Директива Європейського Парламенту і Ради від 23 жовтня 2019 року про захист осіб, які повідомляють про порушення права Європейського Союзу, – не вимагає від держав криміналізувати всі форми переслідування викривачів. Але стаття 23 вимагає, щоб санкції за перешкоджання повідомленню, помсту, зловживальні провадження проти викривача та порушення конфіденційності були ефективними, пропорційними і стримувальними. Тому українську модель треба оцінювати саме так.

Якщо ми хочемо, щоб відповідальність за помсту викривачу залишалася кримінальною, цю норму потрібно переосмислювати й переробляти, тобто змінювати саме кримінальне законодавство.

Я бачу два шляхи. Перший – суттєво посилити ст. 172, щоб незаконне звільнення викривача було виведене з логіки кримінального проступку і стало злочином. Другий – створити окремий склад правопорушення щодо переслідування викривача, який охопить не лише звільнення, а й тиск, розголошення особи, дисциплінарне переслідування, блокування кар'єри та інші негативні заходи. На мій погляд, другий шлях системніший: на практиці помста викривачу – це зазвичай не один наказ, а серія управлінських, дисциплінарних і психологічних дій, спрямованих на витіснення людини. Перший шлях може бути швидшим як початковий крок. У будь-якому разі закон має чітко розмежувати звичайні трудові порушення і помсту викривачу. Це узгоджується і з позицією НАЗК, яке у звіті пропонує запровадити кримінальну відповідальність за тиск на викривачів і розголошення їхніх даних.

Коли суд уже сказав «незаконно», а далі тиша

Справи про переслідування викривачів можуть бути складними в частині доведення мотиву: потрібно встановити причинний зв'язок між повідомленням і негативним заходом. Але вони не завжди починаються з чистого аркуша. Часто є повідомлення викривача, його дата, часовий зв'язок із наказом про звільнення чи стягнення, документи й посадові особи, які готували та підписували рішення. Нерідко вже є й рішення суду, яке встановило незаконність звільнення. Держава через суд уже підтвердила: права людини порушено.

Логічним наступним кроком мало б бути питання персональної відповідальності. Але на практиці суд поновлює право викривача, а кримінальне провадження щодо посадових осіб зависає або завершується нічим. Проблема не стільки в складності таких проваджень, скільки в тому, що у відкритій практиці не видно вироків за переслідування викривачів. Якщо переважна частина таких проваджень лежить у підслідності Національної поліції, питання спроможності, спеціалізації та процесуального контролю має стати предметом окремої уваги. І якщо вже є рішення суду, кримінальне провадження не має починатися «з нуля»: воно повинно спиратися на встановлені судом обставини, посадовий ланцюг ухвалення рішення, мотиви й роль кожної особи.

Мій власний досвід показує, де ламається баланс. У моїй історії важливими стали постанови Верховного Суду у справах №761/33182/20, №761/8294/21 та №761/33183/20. Вони демонструють, що суди поступово формують підхід до реального захисту викривачів. Права мені було відновлено. Водночас станом на дату публікації мені не

відомо про притягнення до персональної відповідальності осіб, які ухвалювали чи реалізовували незаконні рішення щодо мене як викривача.

За кожним незаконним звільненням стоїть не абстрактна «система». Стоїть посадова особа з владою, підписом, прізвищем і посадою. Викривач отримує роки судів. Посадова особа часто зберігає владу. І вся система отримує небезпечний сигнал: викривача можна звільнити, виснажити процесом, а відповідальність може так і не настати. Питання відповідальності за переслідування викривачів – це не питання помсти. Це питання профілактики.

Військові-викривачі: потрібен спеціальний маршрут

НАЗК прямо вказує на потребу врегулювати захист військовослужбовців-викривачів, механізми захисту поза кримінальним процесом і створення захищених внутрішніх каналів для повідомлень, що містять державну таємницю, таємницю слідства або службову інформацію. Під час війни це не технічне питання: повідомлення про зловживання в секторі оборони може стосуватися закупівель, забезпечення, логістики, безпеки особового складу і довіри міжнародних партнерів.

Але військова система має свою специфіку: ієрархію, залежність від командирів, обмежений доступ до інформації, режим таємності. Тому потрібен не загальний заклик «захистити військових-викривачів», а спеціальний маршрут повідомлення з різними адресатами для різних категорій інформації: внутрішні захищені канали в Міноборони; НАЗК щодо статусу і захисту від негативних заходів; НАБУ, ДБР, поліція чи прокуратура за підслідністю; для інформації з обмеженим доступом – канал із режимом секретності, журналюванням доступу і забороною передачі даних тим посадовим особам, щодо яких подано повідомлення. Баланс між захистом викривача і таємністю можливий, але його треба врегулювати процедурно, а не лишати на розсуд командира. Це не підриває дисципліну. Це захищає обороноздатність.

Що має змінитися

Практична комунікація: куди повідомляти, який канал обирати, коли виникає статус, що робити у разі тиску.

Швидкий механізм реагування у випадках, коли статус викривача не підтверджують або затягують його підтвердження.

Централізований облік кримінальних проваджень саме за переслідування викривачів: від заяви до вироку.

Стримувальна відповідальність за переслідування: посилення ст. 172 або окремий склад.

Спеціальний захист і маршрут повідомлення для військовослужбовців-викривачів.

Висновок

Повний звіт НАЗК за 2025 рік показав не провал інституту викривання, а його незавершеність. Україна створила законодавчу рамку, запустила Портал, отримала високу міжнародну оцінку. Але цього ще недостатньо, щоб людина всередині системи масово повірила: якщо вона повідомить про корупцію, держава буде поруч.

Тест для інституту простий, і він складається з двох питань. Що буде з людиною, яку покарали за правду? І що буде з тим, хто вчинив правопорушення щодо неї? Поки на перше відповідь приходить через роки, а на друге майже не приходить, інститут викривання залишається незавершеним. Він буде завершеним тоді, коли права викривача відновлюються вчасно, а порушник відповідає персонально.

Україна вже навчилася створювати інститути. Тепер вона має довести, що ці інститути здатні працювати.

Бо інститут викривання починається не з Порталу. Він починається з довіри. А довіра виникає тоді, коли держава не лише закликає говорити правду, а й доводить: викривач буде захищений, а помста за правду матиме невідворотні наслідки для того, хто її вчинив ***(https://lb.ua/blog/oleg_polischuk/774496_vikrivach_pislya_pravdi.html). – 2026. – 19.10).***

***

Колонка «OPENMIND» на сайті «Mind.ua»

Про авторів: Тарас Бондаренко, старший юрист, та Вікторія Чорна, юристка, юридична фірма Sayenko Kharenko

Чи захистить інвестиції в будівництво законопроєкт ДІАМ, що змінює підхід до скасування дозволів?

Наскільки документ може вплинути на оцінку ризиків і що принесе забудовникам

Один із головних ризиків при інвестуванні в будівництво в Україні – це можливість оскаржити й скасувати навіть через роки видані на ранніх етапах реалізації проєкту дозвільні документи. У тому числі й уже після введення об'єкта в експлуатацію. Звісно, за таких обставин інвестиціям складніше перетворитися на актив, адже для інвесторів і банків це ризик, який важко оцінити й закласти у вартість проєкту.

Щоб зробити будівельний процес прогнозованішим, Державна інспекція архітектури та містобудування (ДІАМ) ініціювала та оприлюднила законопроєкт, який пропонує встановити чіткі непоновлювані строки для судового оскарження ключових дозвільних документів у цій сфері, звузити підстави для скасування дозволів до реальних загроз безпеці та зобов'язати контролюючі органи діяти в чітких часових межах.

Поки документ – на громадському обговоренні, старший юрист Sayenko Kharenko Тарас Бондаренко та юристка Sayenko Kharenko Вікторія Чорна спеціально для Mind розібрали його та пояснили, чому в разі його ухвалення оскаржувати дозволи через формальні порушення стане складніше, чиї права можуть опинитися під загрозою та що забудовникам варто зробити вже зараз, щоб механізм спрацював на їхню користь.

Суть пропонованих змін: ризик зміщується на старт проєкту

Сьогодні документи, на підставі яких реалізується будівельний проєкт, як-от містобудівні умови та обмеження, дозвіл на виконання робіт, декларація про готовність об'єкта, сертифікат готовності, залишаються вразливими до оскарження протягом тривалого часу, а в деяких випадках, протягом усього життєвого циклу проєкту.

Річ у тому, що, за нинішнім законодавством, загальний строк звернення до суду відраховується від моменту, коли особа дізналася або мала дізнатися про порушення. Це створює невизначеність: навіть на завершальній стадії будівництва чи вже після введення об'єкта в експлуатацію інвестор не застрахований від судового оскарження документів, виданих роками раніше.

Проєкт пропонує іншу логіку: встановити чітко обчислювані та непоновлювані судом строки, прив'язані до об'єктивних подій у самому дозвільному процесі. Для деяких ключових документів це вікно оскарження звужується до кількох місяців.

А отже, основне навантаження юридичного ризику переноситься з усього періоду реалізації проєкту на його перші місяці, коли сума інвестованих в будівництво коштів ще є відносно незначною. Після спливу встановлених строків без пред'явлення позову дозвільна документація де-факто стає значною мірою захищеною від подальшого оскарження та скасування.

Оскарження документів за формальними підставами стане складнішим

Законопроєкт пропонує суттєво звузити відповідні підстави, зробивши акцент на порушеннях, які створюють реальні ризики для життя та здоров'я людей, національної безпеки чи довкілля.

Це означає, що особам, зацікавленим в оскарженні проєкту (сусідам, конкурентам, громадським активістам, органам влади), може бути складніше домогтися скасування відповідних документів лише на підставі формальних порушень.

Визначальним ставатиме доведення передбаченої законопроєктом суттєвої підстави, пов'язаної з реальними ризиками для життя, здоров'я людей, національної безпеки чи довкілля.

Це своєю чергою може зменшити ризик використання механізму оскарження як інструменту тиску на бізнес.

Держава також матиме обов'язки і дисципліну

Важливо, що новий строковий режим не є односторонньою поблажкою для забудовників. Одночасно вводиться процедурний каркас, що змушує і контролюючі органи діяти в чітких

часових межах: перевірки усунення порушень, звернення до суду про припинення права на виконання робіт, розгляд приписів – це все матиме власні граничні строки.

Бездіяльність контролюючого органу в межах цих строків за проєктом матиме наслідком автоматичне відновлення права на виконання робіт і можливості введення об'єкта в експлуатацію.

Процедурна дисципліна стає активом, а не формальністю. Своєчасне повідомлення контролюючого органу про початок робіт (огородження майданчика, інформаційний стенд) перетворюється на юридично значущу дію, від якої залежатиме, чи спрацює на користь забудовника механізм спливу строків для оскарження. Компаніям варто вже зараз переглянути внутрішні процедури фіксації та документування таких кроків.

Коригування проєктної документації перезапускає строки. Кожна зміна проєктних рішень після отримання дозволів відкриватиме нове вікно оскарження прив'язаних документів – це варто враховувати при плануванні змін на пізніх стадіях будівництва.

Зворотний бік реформи

Законопроєкт може мати й зворотні наслідки, зокрема для осіб, громад чи конкурентів, права або законні інтереси яких порушені незаконно виданими дозвільними документами.

Потенційний ризик полягає в ситуації, коли дозвільний документ є очевидно незаконним, наприклад виданим із порушенням встановлених містобудівних обмежень щодо граничної висотності або вимог у сфері охорони культурної спадщини, але відповідне будівництво при цьому не створює ризиків для життя чи здоров'я людей, національної безпеки або довкілля.

У такому випадку запропоноване звуження підстав для скасування документів у поєднанні з короткими строками оскарження може істотно ускладнити судовий захист і фактичне усунення такого порушення.

Що далі?

Наразі відповідний законопроєкт оприлюднений для громадського обговорення. Попереду – етап погодження із зацікавленими органами і, за підтримки Кабінету Міністрів, внесення на розгляд Верховної Ради вже як урядової ініціативи. Це означає, що деякі з описаних механізмів можуть бути скориговані або пом'якшені у процесі погоджень.

Проте сам напрямок реформи вже є чітким сигналом бізнесу: регулятор рухається в бік підвищення передбачуваності дозвільного циклу.

Для інвестора така передбачуваність – не абстрактна юридична цінність, а практичний фактор оцінки проєкту. Вона може знижувати невизначеність юридичних ризиків, полегшувати залучення проєктного фінансування та сприяти більш прогнозованій оцінці вартості інвестицій у будівельні проєкти ***(https://mind.ua/openmind/20311272-chi-zahistit-investiciyi-v-budivnictvo-zakonoproekt-diam-shcho-zminyue-pidhid-do-skasuvannya-dozvoliv). – 2026. – 22.10).***

***

Колонка «OPENMIND» на сайті «Mind.ua»

Про авторів: Ярослав Петров і Олег Бойчук, партнери, Тетяна Піскун, старша юристка, юридична фірма Asters

Екоіндустріальні парки 2026: нові можливості для енергетичних інвесторів

Для індустріальних парків оновлено рамку й тим самим відкрито ширший простір для енергетичних інвестицій. Відповідні нововведення містяться в ухваленому парламентом на початку вересня Законі «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функціонування індустріальних парків» № 4961-IX, що набирає чинності 26 грудня 2026 року.

Ключовий ефект документа – перехід від моделі окремого промислового майданчика до моделі інтегрованої екосистеми, де виробництво поєднується з локальною генерацією, накопиченням енергії, когенерацією, управлінням попитом, переробленням відходів і спільним використанням ресурсів.

Енергетична екосистема замість набору окремих підприємств

Закон запроваджує поняття екоіндустріального парку, передбачає критерії віднесення індустріальних парків до екоіндустріальних парків, порядок отримання цього статусу тощо.

На практиці модель екоіндустріального парку створює для резидентів парку низку переваг, які допомагають знизити витрати й підвищити стійкість, зокрема:

власна та розподілена генерація: учасники можуть виробляти енергію для власних потреб, зокрема з альтернативних джерел, і поєднувати її з промисловим споживанням безпосередньо на майданчику;

накопичення та керування навантаженням: системи зберігання енергії допомагають згладжувати піки, підвищувати надійність живлення й оптимізувати закупівлю електроенергії;

когенерація та використання вторинного тепла: теплова й електрична енергія можуть інтегруватися у спільний контур кількох резидентів;

малі системи розподілу: спеціальні особливості функціонування СЕС, установок зберігання енергії та когенераційних установок на території індустріальних парків передбачені в разі створення малої системи розподілу. Якщо така система не створюється, то діють загальні правила ринку електроенергії щодо приєднання до мереж, розподілу, продажу на ринку та постачання електроенергії споживачам;

промисловий симбіоз: відходи, вода, тепло або побічні продукти одного підприємства можуть ставати ресурсом для іншого;

спільна інфраструктура: централізовані мережі, енергоменеджмент і сервісне обслуговування знижують капітальні й операційні витрати окремих резидентів.

Сам статус не створює окремої пільги: інвестиційну цінність визначатимуть реальні показники – вартість енергії для резидентів, частка локальної генерації, надійність постачання, скорочення викидів і строк окупності спільної інфраструктури.

Для інвестора екопарк є не лише «зеленою» оболонкою, а платформою для кількох взаємопов'язаних проєктів із різними профілями ризику та дохідності. Генерація, накопичення, теплопостачання, енергоефективність і перероблення відходів можуть фінансуватися окремо або об'єднуватися в єдину інфраструктурну модель із довгостроковими договорами з резидентами.

Водночас продаж надлишків електроенергії, приєднання до мереж, ліцензування та участь у балансуванні залишаються предметом окремого енергетичного регулювання. Тому технічну концепцію, комерційну модель і договірний розподіл ризиків варто формувати паралельно вже на ранній стадії.

Де виникають нові джерела доходу для інвестора

Інвестиційний потенціал екоіндустріального парку може реалізовуватися через такі моделі отримання доходу інвестором.

1. Energy-as-a-service. Інвестор фінансує енергетичні установки, а резиденти оплачують доступ до енергії, потужності або гарантованого рівня сервісу.

2. Довгострокові договори з резидентами. Передбачуване споживання створює базу для фінансування генерації, когенерації та накопичувачів.

3. Інфраструктура як окремий актив. Мережі, підстанції, теплові контури, водопідготовка й об'єкти поводження з відходами можуть мати власну модель плати за користування.

4. Партнерство з технологічними операторами. Виробники обладнання, ESCO-компанії та спеціалізовані оператори можуть входити у проєкт через спільні підприємства, оренду або сервісні контракти.

Земля для екоіндустріальних парків: що змінюється

Закон робить користування землею для індустріальних парків простішим і стабільнішим, зокрема, передбачає:

довшу оренду: державні та комунальні ділянки тепер передаються в оренду щонайменше на весь строк існування парку. Це дає інвесторам впевненість, що вони зможуть користуватися землею стільки, скільки потрібно для повернення вкладень;

простішу суборенду: ініціатор парку (головний орендар) може передавати ділянки

учасникам парку без додаткового погодження з власником землі. Єдина умова: основний договір оренди не має цього прямо забороняти;

менше бюрократії: зміни покликані зменшити адміністративні перепони для парків, розташованих на державній або комунальній землі.

Для енергетичного інвестора це означає, що строк оренди землі тепер краще узгоджується зі строком окупності обладнання – сонячних станцій, накопичувачів енергії тощо. Довший і передбачуваніший період користування землею робить інвестиційну модель стабільнішою та привабливішою.

Які енергетичні проєкти може об'єднати екопарк

Сучасні екоіндустріальні парки трансформуються в самодостатні енергетичні хаби, де інтеграція відновлюваних джерел живлення та циклічне використання ресурсів відкривають для інвесторів і резидентів принципово нові сценарії ефективності, а саме:

Базовий (перший) сценарій – локальна генерація для власного споживання резидентів: сонячні установки, біоенергетика, газова або інша високоефективна когенерація. Її можна доповнювати накопичувачами, резервним живленням і цифровою системою керування навантаженням.

Другий сценарій – промисловий симбіоз: використання вторинного тепла, біогазу, технологічних газів, води чи відходів у суміжних процесах. Це створює додатковий дохід або економію одночасно для кількох учасників і робить майданчик привабливішим для виробників, які мають вимоги до декарбонізації ланцюга постачання. Яскравий приклад – індустріальний парк «Боярка», що створюється як сучасний об'єкт управління відходами;

Третій сценарій – сервісна модель, у якій керуюча компанія або окремий оператор продає резидентам комплексний результат: гарантовану потужність, тепло, холод, зарядну інфраструктуру, енергомоніторинг чи досягнуту економію.

Окремою можливістю є поєднання енергетичних проєктів із виробництвом обладнання, компонентів або матеріалів безпосередньо в парку. Це скорочує логістику, полегшує сервіс і створює для інвестора не один актив, а локальний ланцюг вартості.

Умови, що підтримують енергетичну модель

Ефективна реалізація інфраструктурних та енергетичних проєктів в індустріальних парках залежить не лише від фінансових моделей, а й від надійності правового фундаменту: чіткого регулювання земельних відносин, прозорого управління та суворого дотримання комплаєнс-процедур.

Звернути увагу варто на такі аспекти.

Земельний контур. Окреме цільове призначення (землі індустріальних парків), стабільність використання на строк роботи парку, спрощене оновлення кадастрових відомостей і скасування верхньої межі площі в 1000 га полегшують масштабування інфраструктури.

Оренда і суборенда. Строки мають відповідати інвестиційному горизонту, а договори – прямо захищати доступ до мереж та енергетичних об'єктів.

Перехід прав та обов'язків ініціатора створення. Якщо всі земельні ділянки в межах індустріального парку переходять від ініціатора створення до нової особи (не учасника і не керуючої компанії), ця особа автоматично набуває всіх прав і обов'язків ініціатора.

Комплаєнс. Санкційні, антикорупційні, офшорні та FATF-обмеження потрібно перевіряти щодо інвесторів, операторів, підрядників і постачальників обладнання.

Управління. Керуюча компанія має підтримувати статус парку в Реєстрі індустріальних парків (реєстр), звітність і координацію спільної інфраструктури.

Комплаєнс. Земельні, комплаєнс- та управлінські питання не формують головну інвестиційну тезу, але можуть заблокувати її реалізацію. Невідповідний партнер або постачальник може поставити під ризик не лише окремий контракт, а й статус парку, доступ до державного стимулювання та фінансування. Тому комплаєнс має бути вбудований у структуру угоди, не підміняючи оцінку попиту, технологічної концепції та економіки енергетичного проєкту.

Як структурувати проєкт

Успішна реалізація енергетичної моделі екоіндустріального парку вимагає системного та послідовного підходу до проєктування, який мінімізує фінансові ризики й забезпечує скоординовану взаємодію між девелопером, операторами та резидентами. Рекомендовано виконати такі кроки:

визначити профіль споживання майбутніх резидентів і технологічний склад енергетичного хаба;

обрати модель володіння активами й оператора генерації, накопичення та доступу до мереж;

зафіксувати довгострокові платежі, гарантії мінімального споживання та механізми перегляду ціни;

узгодити приєднання, балансування, резервування та продаж надлишків;

перевірити земельні права, провести комплаєнс перевірку сторін і правила збереження статусу в реєстрі.

Найкраще працюватиме поетапна модель: спочатку – базова інфраструктура і якірні споживачі, далі – масштабування генерації та накопичення, а потім – спільні проєкти промислового симбіозу.

Що перевірити енергетичному інвестору

Перед ухваленням рішення про фінансування проєктів у межах екоіндустріального парку потенційному інвестору необхідно провести комплексний аудит технічних, комерційних і юридичних чинників, які безпосередньо впливають на окупність капіталовкладень, а саме:

профіль і прогноз споживання резидентів, наявність якірного навантаження;

технічну концепцію генерації, накопичення, теплопостачання та резервування;

умови приєднання до мереж, балансування та можливість продажу надлишків;

структуру доходів, довгострокові договори, гарантії споживання й розподіл ризиків;

можливості промислового симбіозу та вимірюваний ефект ресурсоефективності;

права на землю, строки оренди й суборенди та доступ до інфраструктури;

структуру власності, санкційні й антикорупційні ризики та вимоги реєстру.

Впровадження концепції екоіндустріального парку трансформує традиційну промислову зону на інтегровану екосистему, яка забезпечує взаємовигідний розподіл витрат, мінімізацію ризиків і диверсифікацію джерел доходу для кожного учасника проєкту.

Інвестори, які вже зараз агрегують майбутній попит, домовляються з якірними резидентами та проєктують спільну генерацію, накопичення, когенерацію й ресурсні контури, матимуть перевагу після запуску підзаконних механізмів.

Земля, комплаєнс та управління залишаються необхідною основою, однак конкурентну цінність парку визначатиме його здатність забезпечити резидентам надійну, прогнозовану й економічно обґрунтовану енергію, а інвесторам – масштабовані проєкти з довгостроковою моделлю доходу ***(https://mind.ua/openmind/20311386-ekoindustrialni-parki-2026-novi-mozhlivosti-dlya-energetichnih-investoriv). – 2026. – 26.10).***

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Марина Ставнійчук, член Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) від України (2007-2013 рр.). Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук.

Черга за істиною: як затримки в експертних установах ламають долі та руйнують бізнес

Скільки б ми не говорили про європейські стандарти та очищення влади, для пересічного громадянина всі ці високі матерії розбиваються об глуху стіну реальності, щойно він намагається захистити своє право в суді. Доступ до правосуддя в Україні перетворився на цілковиту фікцію і однією з найглибших прірв, у якій роками тонуть долі людей, майно та бізнес, стала система судових експертиз. Фундаментальне право на справедливий суд нівелюється елементарною нездатністю, а часто й небажанням держави забезпечити своєчасний і фаховий розгляд справ. Кожен адвокат сьогодні знає цю страшну буденність:

ти вибудовуєш правову позицію, збираєш докази, йдеш у процес, а далі справа завмирає на місяці, а подекуди й на роки, бо призначено експертизу, а державні установи просто захлинаються від колосального навантаження і власної монополії.

Візьмемо найбільш буденну ситуацію, від якої не застрахований ніхто – дорожньо-транспортна пригода. Приїжджає поліцейський патруль і, чи то через кричущу непрофесійність, чи то з цілком конкретних корупційних мотивів, складає відверто спотворену схему аварії. Пастка закрилася. Аби довести свою невинуватість, ви змушені просити суд призначити інженерно-транспортну та трасологічну експертизи. І ваша справа лягає у мертву чергу в державній установі на рік-півтора. Весь цей час ви залишаєтесь сам на сам зі своєю бідою, без автомобіля і страхових виплат, у стані постійного процесуального стресу, тоді як справжній винуватець спокійно уникає покарання просто через закінчення строків притягнення до відповідальності. Це не правосуддя, це відверте знущання з громадянина, де недбалість однієї державної ланки надійно прикривається колапсом іншої.

Ще страшнішими є справи про лікарські помилки та неналежне надання медичної допомоги. Родина втрачає близьку людину через халатність лікарів, і для притягнення винних до відповідальності критично необхідна комісійна судово-медична експертиза. Але черги на такі дослідження у державних бюро розтягуються на три, а іноді й п'ять років. Матеріали роками безглуздо мандрують між інстанціями, життєво важлива медична документація може раптово «загубитися», строки давності спливають, а винні продовжують працювати як ні в чому не бувало. Для потерпілих це перетворюється на роки нестерпного психологічного катування державною машиною.

Не менш цинічно експертна система використовується як інструмент легалізованого рейдерства та знищення економіки. За абсолютно надуманим приводом слідчі відкривають кримінальне провадження, вриваються з обшуками, вилучають сервери та всю первинну бухгалтерію підприємства, після чого призначають економічну або комп'ютерно-технічну експертизу. І вона «зависає» на роки. Слідчий розводить руками, мовляв, чекаємо висновку, техніка – речовий доказ. Тим часом робота компанії повністю паралізована, контракти зірвані, люди втрачають роботу, а підприємця банально змушують «вирішувати питання» або віддавати бізнес. Тут експертиза працює вже не як інструмент істини, а як знаряддя відкритого шантажу.

І абсолютним апогеєм цієї інституційної неспроможності є ситуація з будівельно-технічними експертизами зруйнованого війною майна. Люди, чиї будинки знищені російськими ракетами, життєво потребують фахової оцінки збитків для отримання компенсацій або підготовки позовів для міжнародних судів. Але через штучну монополію державних інституцій та критичну нестачу фахівців, громадяни місяцями чекають на експерта, залишаючись буквально на руїнах власного життя через бюрократичну імпотенцію системи.

Що з цим робити і як вирватися з цього зачарованого кола? Відповідь лежить виключно у площині негайних, хірургічних законодавчих змін. Нам не потрібно винаходити велосипед, достатньо поглянути на досвід цивілізованого світу, зокрема Великої Британії чи країн Європейського Союзу. Там діє принцип вільного ринку експертних послуг, де головним є репутація та наукова обґрунтованість методики, а не печатка державного органу. Ми зобов'язані негайно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про судову експертизу», остаточно урівнявши в правах приватних та державних експертів. Слід негайно скасувати абсурдну монополію державних установ на проведення експертиз у кримінальних провадженнях та забезпечити приватним фахівцям однаковий доступ до державних реєстрів і баз даних. Потрібно запровадити абсолютно прозору електронну систему розподілу експертиз та жорсткий процесуальний контроль за строками їх виконання. Експерт має бути інституційно та фінансово незалежним від слідчого органу, який його призначає. Без докорінної реформи цього сегменту, без реальної демонополізації

судово-експертної діяльності всі наші гучні розмови про європейське правосуддя залишаться порожнім звуком і відвертою брехнею суспільству ***(https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/6ad79495c79b2/). – 2026. – 20.10).***

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Марина Ставнійчук, член Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) від України (2007-2013 рр.). Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук.

Доступ до правосуддя: коли запобіжний захід стає інструментом покарання

Інститут застави в Україні вже давно деградував із європейської гарантії свободи та презумпції невинуватості в черговий інструмент ручного управління та процесуального тиску. Замість того, щоб служити цивілізованою альтернативою триманню під вартою, цей запобіжний захід на практиці супроводжується цілим арсеналом штучних перешкод, які нівелюють саму суть права на справедливий суд.

Головна проблема полягає в тому, що після ухвалення судом рішення про заставу починається етап глибокого правового нігілізму з боку правоохоронної, пенітенціарної та судової систем. Згідно зі статтею 202 Кримінального процесуального кодексу України, особа підлягає негайному звільненню з-під варти після надання документа, що підтверджує внесення застави. Проте на практиці діє цинічна маніпуляція, яку часто називають «п'ятничним правилом». Коли кошти зараховуються наприкінці робочого тижня, уповноважені органи навмисно продовжують утримувати людину за ґратами до понеділка чи вівторка. Офіційно система зазвичай прикривається відвертими відмовками: мовляв, казначейство вже не працює, банківська виписка не надійшла вчасно, відповідальний працівник канцелярії пішов із робочого місця, а слідчий фізично не встиг винести постанову про звільнення до кінця робочого дня.

Насправді ж ці бюрократичні відписки слугують лише зручним алібі для банального саботажу. Штучно створені вихідні дні перетворюються на інструмент додаткового психологічного тиску на підозрюваного, а саме утримання під вартою за відсутності для цього законних підстав стає прямим порушенням конституційного права на свободу та гарантій статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка забороняє свавільне позбавлення волі.

Далі ситуація нерідко розвивається за сценарієм відвертого процесуального рейдерства. Щойно заставодавець перераховує кошти, органи досудового розслідування ініціюють їх арешт у паралельних провадженнях, прикриваючись вигадками про «сумнівне походження» грошей. Це є прямим перекручуванням логіки статті 170 КПК України, адже застава за своєю правовою природою є спеціальним процесуальним заходом забезпечення, а не «знаряддям чи доказом злочину». У результаті людина позбавлена і волі, і фінансового ресурсу для захисту, а держава місяцями ігнорує судові рішення про повернення коштів, порушуючи статтю 1 Першого протоколу до Конвенції щодо захисту права власності.

Особливо прикро, що слідчі судді, які зобов'язані бути арбітрами законності, часто демонструють повну бездіяльність, заплющуючи очі на цей саботаж і не реагуючи на очевидне порушення власних же рішень. Ба більше, додалося ще одне цинічне ноу-хау: залучення банківського сектору до цієї каральної практики. Під прикриттям формальних процедур фінансового моніторингу банки іноді блокують транзакції на депозитні рахунки судів. Нещодавній показовий приклад із колишньою чиновницею Офісу Президента продемонстрував, що навіть на найвищих рівнях влади банківський комплаєнс може паралізувати виконання судового рішення, коли блокуються навіть мінімальні тестові перекази. Відсутність належної реакції Національного банку фактично легітимізує такий позасудовий тиск.

Як подолати цю системну кризу та відновити дієвість правосуддя?

По-перше, на законодавчому рівні необхідно запровадити сувору юридичну відповідальність посадових осіб за невиконання вимоги про негайне звільнення з-під варти, а також інтегрувати електронний документообіг між судами, казначейством, банками та установами виконання покарань у режимі реального часу, виключивши будь-який людський фактор чи маніпуляції з вихідними днями.

По-друге, Верховний Суд спільно з Національним банком та Вищою радою правосуддя мають виробити чіткі роз'яснення, які закриють законодавчі лазівки для безпідставного арешту заставних коштів слідчими, припинять судову бездіяльність та унеможливлять свавільне блокування банківських платежів на користь судової системи.

У більш широкому вимірі проблеми з інститутом застави є лише симптомом глибшої системної хвороби: українська кримінальна юстиція досі не позбулася обвинувального ухилу та каральної логіки. Доступ до правосуддя не може вважатися реалізованим, якщо законні механізми захисту блокуються на рівні правозастосування. Повноцінна євроінтеграція та побудова правової держави вимагають не точкових косметичних правок, а повної зміни філософії процесу – від презумпції вини та державного тиску до реального гарантування прав і свобод людини, де судове рішення є законом для всіх без винятку владних інституцій. Зрештою, не варто забувати про базову аксіому: застава – це виключно тимчасовий запобіжний захід для забезпечення процесуальних обов'язків, а не попереднє покарання людини задовго до ухвалення законного вироку суду ***(https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/6adf85cd74b79/). – 2026. – 26.10).***

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олександр Банчук, експерт з адміністративно-деліктного права та кримінальної юстиції, кандидат юридичних наук

Як переслідуючи корупціонерів, не перетворити суд на судилище

15 жовтня в парламенті зареєстрований проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо неприпустимості зловживання процесуальними правами (реєстр. № 16152).

Головною метою цього законопроєкту є пришвидшення розгляду судами кримінальних проваджень. Необхідність ухвалення цього Закону також випливає з потреби отримання державним бюджетом вкрай необхідного наразі фінансування від ЄС, передбаченого Ukraine Facility Plan. Цей план зобов'язує нас ухвалити Закон до кінця 4 кварталу 2026 року (захід 4.12).

Проєкт передбачає низку позитивних нововведень, які сприятимуть ефективності кримінального судочинства. Наприклад, письмовий порядок розгляду (без участі сторін) питання про направлення справи з одного суду до іншого, залучення судом захисника за призначенням у випадку систематичного неприбуття обраного обвинуваченим захисника.

Але більшість положень цього законопроєкту, на моє переконання, не відповідають інтересам правосуддя та порушують конституційне право на захист підозрюваних і обвинувачених осіб.

Заочні суди

Проєктом пропонується судам вирішувати невизначене коло питань за відсутності сторін провадження. Так, запроваджується письмове провадження (без особистого залучення учасників) у невичерпному переліку випадків, тому що дозволяється в такому порядку «розглядати і вирішувати окремі процесуальні питання». Хоча чинне законодавство не містить ні визначення, ні переліку таких «окремих процесуальних питань».

На підготовчому судовому засіданні планується не залучати в обов'язковому порядку потерпілого, цивільного позивача, відповідача, представника юридичної особи, до якої застосовуються кримінально-правові заходи. Але на цьому етапі вирішуються визначальні для провадження питання – призначення розгляду чи закриття провадження, можливість укладення угод, визначення обсягу

досліджуваних доказів тощо. І участь вказаних осіб є необхідною для справедливого вирішення справи.

Під час судового розгляду запроваджується можливість дослідження доказів за відсутності усіх учасників провадження. Запропоновані новації порушують конституційний принцип змагальності сторін. Також порушується принцип безпосередності дослідження показань, речей і документів, гарантований статтею 23 КПК. Адже показання надаються суду лише усно і суд в такому випадку не зможе покласти в основу вироку показання, які надавалися свідком, потерпілим, обвинуваченим, експертом за відсутності учасника судового засідання, який має право поставити питання, але не здійснив цього.

Виправлення судового рішення також буде здійснюватися в письмовому провадженні (за відсутності учасників). У цій процедурі може йтися про збільшення/зменшення строку позбавлення волі, розміру штрафу, тримання під вартою, вартості і розміру вилученого майна, розміру відшкодування шкоди потерпілому. Тому участь відповідних учасників провадження є необхідною для ухвалення правильного рішення і невідкладного повідомлення цим особам про зміст нового рішення (вироку). Щоби не ставало сюрпризом раптове перетворення в судовому рішенні 1 000 000 грн в 100 000 грн, 10 місяців в 1 місяць і тд.

Позбавлення права на захист

Зміни до КПК надають можливість слідчим, прокурорам здійснювати заміну захисника підозрюваної особи, якщо він 2 і більше рази не прибував на проведення певної процесуальної дії. Реалізація на практиці цих положень призведе до порушення прав сторони захисту, гарантованих статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Оскільки сторона обвинувачення (слідчий, прокурор) може зловживати такими повноваженнями, наприклад, знаючи про відрядження чи участь в іншому провадженні захисника, за цей час призначити кілька слідчих дій, зафіксувати відсутність адвоката і за наслідками його відсутності вивести з провадження.

Встановлення судом регламентів (часових обмежень) для виступів, судових дебатів і, навіть, останнього слова обвинуваченого неможливо по-іншому оцінити, як спробу повернення тоталітарних практик в систему правосуддя. Необхідність навести всі аргументи на свій захист, довести свою позицію, виступити, взяти участь в дебатах і сказати своє останнє слово може бути єдиним бар'єром, який відділяє свободу обвинуваченої особи від несвободи (її засудження). І Проєкт пропонує позбавити осіб цієї можливості.

Хоча ще навіть КПК УРСР 1960 року чітко встановлював: «Суд не вправі обмежувати тривалість останнього слова підсудного певним часом» (частина 2 статті 319).

Інші обмеження для захисту

Більшість змін в Проєкті стосується порядку повернення судом без розгляду повторно поданих клопотань і скарг. Частина змін стосується повторних апеляційних, касаційний скарг і заяв про перегляд справ за нововиявленими або виключними обставинами. Однак вони позбавлені сенсу, тому що повторне подання вказаних скарг, заяв можливе лише після спливу визначеного КПК строку і тому вони відхилятимуться на підставі пропуску строку. І це не потребує визначення в Кодексі окремої підстави для відхилення таких скарг.

Інша частина клопотань і скарг формально стосується обох сторін провадження (обвинувачення і захисту), але на практиці потерпатимуть від них саме підозрювані особи і їх захисники. Замість того, щоби суд розглядав і вирішував кожне клопотання (як це зараз передбачено), проєкт надає законну можливість їх відхиляти на підставі ненадання нових відомостей, доказів тощо.

У пояснювальній записці законопроєкту звернено увагу на низьку динаміку розгляду, в тому числі справ про корупційні кримінальні правопорушення.

Автори, очевидно, надихалися доволі якісним рівнем правосуддя, яке здійснюється у Вищому антикорупційному суді і Верховному Суді. Але запропоновані Проєктом зміни зачіпатимуть величезну кількість осіб, сотні тисяч кримінальних справ, які щороку розглядаються у

звичайних місцевих і апеляційних судах, де немає таких контролю і уваги медіа та громадськості ***(https://lb.ua/blog/oleksandr_banchuk/775354_yak_peresliduyuchi.html). – 2026. – 22.10).***

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олег Поліщук, адвокат, експерт з антикорупційного права та комплаєнсу, ветеран російсько-української війни

Закон про відповідальність за помсту викривачам є. А де статистика його ефективності?

У 2020 році в Україні почала діяти спеціальна кримінально-правова гарантія захисту викривачів. Частина перша статті 172 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність, зокрема, за незаконне звільнення працівника у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення.

Минуло понад шість років.

За цей час держава мала б накопичити достатньо інформації, щоб оцінити ефективність застосування цієї норми.

Скільки кримінальних проваджень зареєстровано саме за незаконне звільнення викривачів? Скільком посадовим особам повідомлено про підозру? Скільки обвинувальних актів передано до суду? Скільки обвинувальних вироків ухвалено?

І найголовніше – чи створює ця норма реальний стримувальний ефект для керівників, які вирішують покарати працівника за повідомлення про корупцію?

Щоб отримати відповіді, я звернувся з інформаційними запитами до державних органів.

Результати виявилися показовими.

Що відповів Офіс Генерального прокурора

7 жовтня 2026 року я направив інформаційний запит, який Офіс Генерального прокурора зареєстрував 8 жовтня за № 1491-26.

14 жовтня отримав офіційну відповідь.

За даними ОГП, упродовж 2020–2025 років в Україні було зареєстровано 2090 кримінальних правопорушень за статтею 172 КК України.

За цей самий період у статистиці відображено:

41 кримінальне правопорушення, у провадженнях щодо яких особам вручено повідомлення про підозру;

30 кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду;

29 із них – з обвинувальним актом.

Тобто у звітності за шість років показник направлення до суду з обвинувальним актом становить приблизно 1,4% від кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Однак це не показник ефективності розслідування конкретної сукупності справ. Статистика охоплює різні стадії проваджень, у тому числі зареєстрованих у попередні періоди.

І ще одне принципове застереження: ОГП обліковує кримінальні правопорушення, а не кількість посадових осіб, притягнутих до відповідальності. Отже, навіть на питання, скільком саме посадовим особам повідомлено про підозру, ця відповідь не дає відповіді.

Але головне навіть не в цих цифрах.

Усі наведені показники стосуються статті 172 КК України загалом – грубих порушень законодавства про працю, а не лише незаконного звільнення викривачів.

На запитання про окрему статистику щодо переслідування викривачів ОГП повідомив, що інші запитувані відомості в офіційній звітності не виокремлюються.

Тобто держава обліковує правопорушення за статтею 172, але не може показати, скільки з них стосувалися саме незаконного звільнення викривачів.

Водночас ці дані дозволяють побачити верхню межу.

Навіть якби всі 29 випадків направлення обвинувальних актів до суду за статтею 172 упродовж 2020–2025 років стосувалися викривачів, це становило б лише 29 випадків за шість років.

Але ми не знаємо, скільки з них справді стосувалися викривачів. Не знаємо й кількості відповідних осіб та результатів судового розгляду саме цієї категорії справ.

А що показує судова статистика?

Частину інформаційного запиту щодо результатів судового розгляду ОГП направив до Державної судової адміністрації України.

21 жовтня я отримав відповідь ДСА з одинадцятьма статистичними таблицями.

За даними звітності судів першої інстанції, протягом 2020–2025 років за статтею 172 КК України завершено розгляд 48 кримінальних проваджень за сукупністю відповідних річних показників.

Водночас форма № 6 свідчить, що протягом 2020–2024 років набрали законної сили судові рішення щодо 10 засуджених за статтею 172 КК України.

Ці цифри не можна безпосередньо порівнювати. 48 – це завершені провадження у судах першої інстанції за 2020–2025 роки, тоді як 10 – засуджені особи, рішення щодо яких набрали законної сили у 2020–2024 роках. Йдеться про різні одиниці обліку, процесуальні стадії та звітні періоди.

Але обидві форми мають спільну проблему.

Жодна з них не дозволяє окремо встановити, скільки судових справ або обвинувальних вироків стосувалися саме незаконного звільнення викривачів.

Мій попередній моніторинг відкритих судових рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень також не дозволив виявити обвинувального вироку саме за незаконне звільнення працівника у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про корупцію.

Проте це результат пошуку у відкритому реєстрі, а не офіційна статистика. Він не дозволяє категорично стверджувати, що таких вироків взагалі не існує. Проте, офіційна статистика стосовно кримінальних проваджень за переслідування викривачів дозволяє стверджувати, що вона відсутня в державі взагалі.

Отже, маємо цікаву ситуацію: кримінальна відповідальність передбачена законом, але її практичне застосування саме до переслідування викривачів неможливо відокремити від загальної статистики трудових правопорушень.

Три державні інституції – і жодної цілісної картини

Ця проблема не обмежується відповідями ОГП та ДСА.

У щорічному аналітичному звіті НАЗК за 2025 рік також порушено питання недостатності офіційних статистичних даних щодо результатів судових проваджень за участю викривачів. Для відповідного аналізу Агентство використовує, зокрема, відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень.

Отже, складається трикутник:

Офіс Генерального прокурора надає загальну статистику кримінальних правопорушень, але не виокремлює незаконне звільнення викривачів.

Державна судова адміністрація надає загальну судову статистику, але також не виокремлює відповідну категорію.

НАЗК, яке відіграє ключову роль у державній політиці захисту викривачів, не має повної офіційної статистичної картини результатів таких кримінальних проваджень.

І тут виникає вже не просто статистичне, а фундаментальне управлінське питання.

Хто в державі відповідає за комплексне оцінювання ефективності кримінально-правового захисту викривачів?

Кожен орган виконує визначені законом повноваження. Але виконання окремих процедур саме по собі не гарантує досягнення кінцевого результату.

Закон ухвалили. А хто відповідає за результат?

У державному управлінні ми часто оцінюємо прогрес за кількістю ухвалених законів, створених інституцій, запроваджених процедур та проведених заходів.

Проте ухвалення закону – це ще не результат державної політики. Це створення правового інструменту для його досягнення.

Якщо законодавець встановлює кримінальну відповідальність за незаконне звільнення викривача, держава повинна не лише забезпечувати застосування цієї норми, а й оцінювати її ефективність.

Для цього необхідно розуміти, скільки таких правопорушень реєструється, як вони розслідуються, чому провадження закриваються, які справи доходять до суду та якими є результати.

Для мене як фахівця з корпоративного управління та комплаєнсу це базова управлінська логіка.

Недостатньо затвердити політику чи процедуру. Потрібно визначити очікуваний результат, вимірювані показники та відповідальних за їх досягнення.

Те, що не вимірюється, неможливо належно контролювати. Тим, що неможливо контролювати, неможливо ефективно управляти. А без ефективного управління неможливо системно досягати необхідного результату.

У випадку викривачів ідеться не про абстрактні статистичні показники.

Ідеться про людей, які повідомляють про корупцію, а потім можуть роками відстоювати свої права.

Європейський стандарт: важливий не лише механізм, а й результат

Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/1937 від 23 жовтня 2019 року про захист осіб, які повідомляють про порушення права Європейського Союзу, передбачає не лише заходи захисту викривачів.

Її стаття 27 визначає механізм звітування та оцінювання застосування Директиви. Зокрема, держави-члени щорічно подають Європейській комісії статистичні дані про отримані повідомлення, розпочаті за ними розслідування і провадження та їхні результати, якщо відповідні дані доступні на центральному рівні.

Ця норма безпосередньо стосується статистики повідомлень про порушення та результатів реагування на них, а не окремого обліку кримінальних справ про помсту викривачам.

Однак закладений у ній підхід є принциповим: ефективність правового механізму потрібно оцінювати за результатами його застосування, а не лише за наявністю законодавчих гарантій.

Для України, яка рухається до європейських стандартів у сфері захисту викривачів, цей підхід має стати частиною національної системи оцінювання.

Що необхідно змінити

На мою думку, потрібно зробити три конкретні кроки.

Перший – запровадити окремий статистичний облік.

У відповідних облікових документах Єдиного реєстру досудових розслідувань слід передбачити можливість ідентифікації кримінальних проваджень, у яких незаконне звільнення пов'язане саме з повідомленням працівника як викривача про корупцію.

При цьому доцільно розмежовувати дві ознаки: статус особи як викривача та наявність обставин, що вказують на зв'язок негативного заходу з її повідомленням. Сам по собі статус викривача ще не означає, що будь-яке трудове порушення стосовно нього є переслідуванням.

Аналогічна деталізація потрібна в судовій статистиці, щоб можна було простежити результати розгляду саме цієї категорії справ.

Другий – визначити відповідальних за формування та оприлюднення показників.

Офіс Генерального прокурора як держатель ЄРДР міг би забезпечувати формування відповідної статистики досудового розслідування, а Державна судова адміністрація – даних щодо судового розгляду.

НАЗК доцільно використовувати ці відомості у щорічному аналізі реалізації державної політики захисту викривачів та надавати пропозиції щодо усунення виявлених проблем.

При цьому йдеться не про втручання НАЗК у кримінальні провадження чи діяльність судів, а про комплексне оцінювання функціонування правового механізму.

Третій – установити конкретний строк запровадження такого обліку.

Пропоную орієнтир – з 1 січня 2027 року. Для цього необхідно оцінити зміни до форм статистичної звітності, відповідних правил обліку та інформаційних систем.

Новий облік має передбачати зведені показники кількості відповідних кримінальних правопорушень, повідомлень про підозру, направлених до суду обвинувальних актів, закритих проваджень і судових рішень.

Окремо необхідно забезпечити можливість обліку кількості осіб, щодо яких ухвалено відповідні процесуальні рішення, не змішуючи їх із кількістю кримінальних правопорушень.

Сам по собі статистичний облік нікого не захистить. Але він створить можливість вимірювати результати, виявляти проблеми та ухвалювати обґрунтовані управлінські й законодавчі рішення.

Замість висновку

В Україні вже понад шість років діє кримінально-правова гарантія захисту викривачів від незаконного звільнення.

За цей час держава облікувала тисячі кримінальних правопорушень за статтею 172 КК України загалом.

Однак офіційні відповіді Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України не дозволяють встановити, скільки з них стосувалися саме незаконного звільнення викривачів і якими були результати таких справ.

Це не доводить відсутності відповідних кримінальних проваджень чи обвинувальних вироків.

Але свідчить про інше: держава досі не демонструє цілісної та прозорої системи оцінювання ефективності застосування спеціальної кримінально-правової гарантії захисту викривачів.

А отже, не може переконливо відповісти на просте питання: чи працює механізм, який вона сама створила?

І поки ми продовжуватимемо оцінювати законодавство за самим фактом його ухвалення, а не за реальними результатами, навіть правильні правові норми ризикують залишатися деклараціями.

Бо справжній захист викривача вимірюється не кількістю ухвалених законів, а здатністю держави забезпечити їх виконання та невідворотність відповідальності за їх порушення.

Матеріал підготовлено на підставі офіційної відповіді Офісу Генерального прокурора від 14 жовтня 2026 року, відповіді Державної судової адміністрації України від 21 жовтня 2026 року та щорічного аналітичного звіту НАЗК про стан реалізації державної політики у сфері захисту викривачів за 2025 рік ***(https://lb.ua/blog/oleg_polischuk/776672_zakon_pro_vidpovidalnist_pomstu.html). – 2026. – 28.10).***

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Руслан Рябошапка, генеральний прокурор (2019-2020), заступник керівника офісу Президента України (2019), член Національного агентства з питань запобігання корупції (2016-2017), заступник Міністра юстиції (2014)

Урядовий законопроєкт про «реформу прокуратури» це спроба законсервувати пострадянську начальницьку модель прокуратури під євроінтеграційною етикеткою

Внесений до парламенту Урядом законопроєкт № 16144 про нібито реформу прокуратури, продають суспільству та Європейському Союзу як демонтаж прокурорської «імперії Кравченка».

27 жовтня цього року правоохоронний комітет Верховної Ради України рекомендував ухвалити його «за основу та в цілому», тобто фактично без повноцінного другого читання, внесення депутатських поправок і належної публічної дискусії.

Небезпека цього законопроєкту, народженого в нетрях прокуратури часів Кравченка, полягає в тому, що він передбачає можливість юридично закріпити ту саму гіперцентралізовану модель пострадянської прокуратури: начальники формують комісії з начальників, оцінюють підлеглих, відбирають майбутніх начальників, а остаточне рішення знову залишається за начальником.

Законопроєкт створює безліч рад і комісій, сформованих переважно із самих прокурорів, що перетворює врядування на закриту корпоративну систему та розмиває відповідальність за її рішення. Ця корпоративна закритість посилюється тим, що всі нові органи де-факто залишатимуться в орбіті Генерального прокурора: прокуратура і надалі буде централізованою адміністративною системою, у якій кар'єра, повноваження і гарантії незалежності прокурорів залежать від керівної вертикалі. Така формальна множинність органів не обмежує владу Генпрокурора, а лише маскує її колегіальними процедурами.

Тому законопроєкт – це не децентралізація прокуратури із запровадженням стримувань та противаг в системі та посиленням гарантій незалежності прокурорів від внутрішнього та зовнішнього впливу, а модернізована радянська вертикаль. Кадровий корпус, значною мірою сформований без конкурсів за попереднього Генпрокурора, отримає контроль над власним «оновленням».

У спільній заяві єврокомісарки з питань розширення Марти Кос і віцепрем'єр-міністра України Тараса Качки прямо передбачено, що закон про прозорий і заснований на професійних якостях добір, призначення та переведення прокурорів має бути ухвалений після консультацій із Венеційською комісією. Тією ж заявою передбачено комплексний перегляд процедури добору і звільнення Генерального прокурора за участю Венеційської комісії.

Саме Венеційська комісія раніше називала надмірну централізацію прокуратури України, надширокі повноваження Генпрокурора та недостатню автономію нижчих прокурорів спадщиною радянської прокуратури.

Тому пропозиція правоохоронного комітету парламенту проголосувати № 16144 «за основу та в цілому» без висновку Венеційської Комісії суперечить не лише здоровому глузду, а й погодженій з ЄС послідовності реформи.

До отримання висновку Венеційської комісії законопроєкт № 16144 не може ухвалюватися в цілому. Інакше під виглядом виконання євроінтеграційних зобов'язань парламент закріпить саме ту централізовану модель прокуратури, від якої ЄС закликає Україну відмовитися ***(https://blogs.pravda.com.ua/authors/riaboshapka/6ae1e85207629/). – 2026. – 28.10).***

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Марк Елліс, юрист-міжнародник, директор Міжнародної асоціації адвокатів

Модель Трибуналу передбачає відтермінування, але не виключення відповідальності російської «трійки»

15 жовтня Міжнародна асоціація юристів провела в Токіо конференцію на тему механізмів компенсації та Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Дипломати та юристи з різних країн обмінювалися думками, як Японія, загалом Азіатсько-Тихоокеанський регіон та ширша міжнародна спільнота можуть і надалі підтримувати спільні зусилля щодо притягнення до відповідальності та зміцнювати міжнародно-правовий порядок, адже судові процеси в Україні можуть вплинути на тлумачення та майбутнє застосування поняття злочину агресії в світі.

Згідно з міжнародним правом, постраждалі громадяни України мають право на компенсацію за завдану їм шкоду. Підтримка Спеціального трибуналу та Міжнародної комісії з розгляду заяв для України (International Claims Commission) – це не просто акти солідарності з Україною; це дії, що посилюють міжнародне право. Приєднавшись до Спеціального трибуналу та Комісії з розгляду претензій, Японія та інші держави Азіатсько-Тихоокеанського регіону зміцнять легітимність, універсальність та запобіжну силу цих механізмів.

Якщо злочин агресії проти України не буде покараний зараз, він остаточно сприйматиметься як нова норма по всьому світу. У разі, якщо російські лідери зрештою залишаться поза межами правосуддя через те, що військова потужність їхньої держави та право вето в Раді безпеки ООН перешкоджатимуть виконанню вироку, заборона агресії й надалі діятиме ефективніше проти слабких держав, ніж проти потужних. Лідери, які розглядають можливість застосування сили, матимуть підстави відкинути правило, яке викликає осуд, але не призводить до особистої відповідальності. Ставки високі як ніколи.

Історично, Нюрнберзький та Токійський процеси наразі залишаються єдиними міжнародними судовими процесами, в результаті яких були винесені вироки за ведення агресивної війни. Статут Міжнародного кримінального суду містить заборону агресії, проте суд має обмежену юрисдикцію щодо неї. Хоча заборона агресії вже закріплена в Статуті ООН, звичаєвому міжнародному праві та

Нюрнберзьких принципах, протягом наступних вісімдесяти років держави неодноразово засуджували незаконне застосування сили, не створивши, однак, суду, здатного судити відповідальних за це керівників.

Інституційним нововведенням зараз є створення на підставі згоди України та угоди з Радою Європи спеціалізованого Трибуналу, чия юрисдикція поширюватиметься на керівників держави-агресора, яка не надала згоди.

Відкритим залишається питання, чи є цей трибунал міжнародним у сенсі згаданих двох прецедентів. Він був створений на підставі двосторонньої угоди між Україною та Радою Європи, значною мірою спирається на юрисдикцію, делеговану територіальною державою, і не має ані підтримки Ради безпеки ООН, ані схвалення угоди з боку росії. Саме ця обставина пояснює, чому інституційна модель мала таке важливе значення протягом усіх переговорів. У підсумку просто був досягнутий політичний компроміс.

Втім, якщо ця правова основа витримає цей виклик, а Трибунал матиме підтримку за межами вузької регіональної групи, він може стати зразком для інших постраждалих держав. Його підхід до явного порушення, критеріїв визначення керівної ролі, індивідуального внеску та імунітету буде переконливим, хоча й необов'язковим прецедентом у розумінні системи загального права.

Зрештою, Трибунал матиме реальні судові повноваження, хоча, як і будь-який міжнародний кримінальний суд, він залежатиме від держав у питаннях арештів та інших форм примусового виконання рішень. Він також матиме право проводити розслідування, оприлюднювати звинувачення, затверджувати обвинувальні акти, якщо це дозволяє імунітет, видавати ордери на арешт, проводити судові розгляди in absentia з дотриманням передбачених статутом гарантій, призначати покарання строком до тридцяти років або довічне ув'язнення, а також ухвалювати рішення про конфіскацію. Він також усуває конкретну прогалину в режимі відповідальності за агресію Міжнародного кримінального суду (МКС), який у нинішній ситуації не може притягнути до відповідальності керівництво держави, що не є учасницею МКС, такої як росія, без передання справи Радою безпеки ООН.

Відомо, що агресія є злочином вищого керівництва. Прийнята модель Трибуналу не дозволяє проводити судовий розгляд щодо чинного глави держави. Але, на практиці, відсутність безпосередньої перспективи арешту керівних осіб не зводить повноваження Трибуналу до символічних. Це означає, що ефективність трибуналу залежатиме від того, чи виконуватимуть держави його рішення.

Стаття 23(5) Статуту Трибуналу вимагає, щоб суддя, який розглядає справу на досудовому етапі, утримувався від затвердження обвинувального акта проти чинного глави держави, глави уряду або міністра закордонних справ і призупиняв провадження доти, доки ця особа не залишить посаду або не буде скасовано її імунітет. Проте, Прокурор може продовжувати розслідування, зберігати докази, готувати обвинувальний акт та оприлюднювати звинувачення й фактичні обставини, що їх підтверджують, хоч і не може застосовувати примусові заходи щодо посадової особи, яка має імунітет. Пункт 4 статті 23 окремо виключає функціональний імунітет. Тобто, після припинення дії особистого імунітету колишній керівник не зможе уникнути судового переслідування на тій підставі, що планування або здійснення агресії становило офіційний акт. Отже, модель Трибуналу відкладає судове переслідування «трійки», а не виключає їхню підсудність.

Власне, поняття «керівництво» слід розуміти у функціональному сенсі. Відповідна група не обмежується президентом, прем'єр-міністром і міністром оборони. Керівник служби безпеки, начальник генерального штабу, високопосадовець розвідки чи інша особа, що ухвалює рішення, може підпадати під склад злочину, якщо докази підтверджують фактичну здатність керувати діями держави та відповідний внесок в агресію. Висока посада без ефективного контролю є недостатньою. У Нюрнберзі були засуджені міністри й вищі військові командири, але також були виправдані видатні підсудні у випадках,

коли обвинувачення не змогло довести їхній індивідуальний внесок. Такий самий критерій міг би бути застосований до керівників у Білорусі, якщо докази підтвердять достатній контроль над діями цієї держави та юридично значущий внесок в агресію. Громадянство не має значення для вимоги щодо керівної ролі.

Судові процеси проти високопоставлених політичних і військових лідерів зазвичай тривають набагато довше, ніж звичайні внутрішні розслідування, оскільки обвинувачені зберігають контроль над державним апаратом, користуються захистом за кордоном або продовжують бути корисними для інших держав. МТКЮ висунув звинувачення проти Радована Караджича й Ратко Младича ще в 1995 році, але Сербія заарештувала їх лише у 2008 та 2011 роках, після того як змінилася внутрішньополітична і безпекова ситуація. Слободан Мілошевич був переданий до Гааги у 2001 році, після приходу до влади нового уряду. Чарльз Тейлор був звинувачений, коли обіймав посаду президента Ліберії; він втратив владу, а згодом і захист, який йому надавали в Нігерії, та був заарештований у 2006 році під час спроби покинути країну. Хіссен Хабре був засуджений у Сенегалі у 2016 році за злочини, скоєні під час його правління в Чаді в період із 1982 до 1990 року. У кожному з цих випадків провадження у справі тривало доти, доки політичні зміни, втрата захисту або прорахунок підозрюваного не зробили арешт можливим.

Таким чином, Путін та інші члени «трійки» можуть залишатися поза межами підтвердженого обвинувального акта й примусового процесу у Трибуналі доти, доки вони перебувають на посаді, тоді як їхні підлеглі не отримують такого самого захисту. Отже, потерпілі зможуть побачити завершення розслідувань та оприлюднені звинувачення без судового розгляду. Це положення є юридично обґрунтованим, оскільки особистий імунітет є тимчасовим і не заважає прокурору працювати над справою.

З цієї причини Спеціальний трибунал має використати цей проміжний період для підготовки справ до передання безпосередньо до суду. Він повинен зберігати докази в кількох місцях, оформлювати та оприлюднювати обвинувальні акти, якщо на це є докази, підтримувати чинність ордерів, а також укладати угоди про арешт, захист свідків і виконання вироків до того, як вони стануть необхідними. Наявність ордера на арешт уже обмежує можливості подорожей і змушує обвинуваченого покладатися на дедалі меншу кількість юрисдикцій, що можуть забезпечити йому захист. Таким чином, судовий процес може зберігати юридичну та практичну силу навіть під час перемир'я, укладення угоди шляхом переговорів або в період, коли арешт є політично неможливим.

Трибунал щодо злочину агресії проти України став би переважно символічним, якби його прихильники допустили знищення доказів, втрату чинності ордерів на арешт або відсутність наслідків за відмову від співпраці. Однак, якщо справи продовжуватимуть розглядатися, з плином часу перспективи виконання рішень можуть покращитися, а не погіршитися ***(https://censor.net/ua/blogs/4029655/chomu-spetsialnyyi-trybunal-schodo-agresiyi-proty-ukrayiny-vyznachatyme-mayibutnye-svitovogo-poryadk). – 2026. – 21.10).***

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олег Поліщук, адвокат, ветеран війни

Видатки на ветеранів зростають. Чи зростає спроможність ветеранів і держави?

Уряд пропонує передбачити у Державному бюджеті на 2027 рік 20,5 млрд грн на ветеранську політику. Це на 3 млрд грн більше, ніж передбачено планом на 2026 рік зі змінами.

У презентації Мінфіну ця сума розподілена між кількома напрямами: 6,9 млрд грн – житлові компенсації для ветеранів з інвалідністю I та II груп, 3,2 млрд грн – виплатні програми, 4,3 млрд грн – заходи підтримки, відновлення та реабілітації, 2,6 млрд грн – робота фахівців із супроводу, 1,2 млрд грн – державні ветеранські простори, 0,9 млрд грн – Український ветеранський фонд і 1,4 млрд грн

– вшанування та увічнення пам'яті, зокрема функціонування Національного військового меморіального кладовища. (презентація Мінфіну «Бюджет-2027»)

Збільшення видатків саме по собі є важливим. Але воно ще не відповідає на головне питання: чи стає завдяки цим коштам спроможнішим ветеран, його родина, громада і держава?

Для відповіді потрібно дивитися не лише на загальну суму, а й на бюджетні документи Мінветеранів. Саме там видно, яку потребу міністерство оцінює, скільки людей потребують підтримки і яку частину цієї потреби держава планує профінансувати.

Житло: видатки зростають, а покриття потреби падає

Найбільш наочний приклад – програма житлових компенсацій.

У бюджетному запиті Мінветеранів зазначено, що станом на 1 березня 2026 року компенсації потребували 3 579 осіб. Розрахункова потреба для них становила 9,46 млрд грн.

У 2026 році на програму передбачено 5,67 млрд грн. Цього вистачає приблизно на 2 150 виплат. Отже, 1 429 осіб, яким компенсацію вже призначили, але не виплатили через нестачу коштів, переходять далі.

Міністерство також прогнозує, що протягом наступного року на квартирний облік буде поставлено ще 3 030 осіб. Це відповідає динаміці попереднього року: кількість осіб відповідної категорії на квартирному обліку зросла з 5 073 на початку 2025 року до 8 103 на початку 2026-го.

Тому розрахункова потреба на 2027 рік становить 4 459 осіб:

1 429 осіб – компенсацію яким призначено, але не виплачено у 2026 році;

3 030 осіб – нові заявники, яких міністерство прогнозує поставити на облік.

Для забезпечення цих виплат, за розрахунком Мінветеранів, потрібно 14,305 млрд грн. У проєкті бюджету передбачено близько 6,9 млрд грн. Цього вистачить приблизно на ті самі 2 150 виплат.

Отже, бюджет на житло зростає приблизно на 22%, але середній розмір виплати зростає приблизно на стільки ж – із 2 637,3 тис. грн у 2026 році до 3 208,1 тис. грн у 2027-му. Кількість виплат не змінюється, а частка покритої потреби зменшується з 60% до 48,2%. (бюджетний запит Мінветеранів, форма БЗ-2)

Це головний висновок бюджетного запиту: видатки збільшуються, але охоплення потреби скорочується.

Міністерство зазначає, що прогнозна динаміка показників на 2026–2029 роки свідчить про недостатній рівень фінансового забезпечення програми. За цим прогнозом, компенсацію не отримають:

у 2027 році – 2 309 осіб;

у 2028 році – 2 957 осіб;

у 2029 році – 1 429 осіб.

Це не означає автоматичного провалу програми. Потреба зростає через продовження війни, руйнування житла та збільшення кількості ветеранів з інвалідністю.

Але якщо держава фінансує лише частину потреби, бюджет має чітко показувати, скільки людей залишаться без компенсації, як змінюється черга, скільки часу триватиме очікування і коли планується закрити накопичений розрив.

Інакше показник «2 150 виплат» описує виконання бюджетної програми, але не показує стан житлової проблеми.

Ветеранські простори: масштаб визначає бюджетна стеля

Інший показовий приклад – розвиток мережі державних ветеранських просторів.

У 2026 році на цю програму передбачено 1,078 млрд грн і заплановано 14 просторів. У 2027 році фінансування залишається на тому самому рівні – 1,078 млрд грн, але планується створити 12 просторів.

У бюджетному запиті прямо зазначено, що раніше планувалося створення 30 об'єктів, однак кількість скорочено через доведені граничні обсяги видатків.

Тобто масштаб мережі визначається не лише оцінкою потреби, а й бюджетною стелею.

Одночасно середня вартість одного простору зростає з 76,99 млн грн у 2026 році до 89,82 млн грн у 2027-му. У відкритих документах не вдалося знайти достатнього обґрунтування цієї зміни.

Поки що результативні показники програми переважно описують кількість створених просторів, їхню вартість і рівень реалізації інвестиційного проєкту. Але для оцінки політики потрібно знати також:

скільки ветеранів відвідали простір;

які послуги вони отримали;

скільки питань було вирішено;

чи доступний простір для людей з інвалідністю;

чи задоволені ветерани якістю допомоги.

Будівництво об'єкта може бути виконане на 100 відсотків. Але це ще не означає, що ветеранська інфраструктура досягла своєї мети.

Фахівці із супроводу: недостатньо порахувати посади

Система фахівців із супроводу має допомагати ветерану пройти складний маршрут між медичною, соціальною, житловою, освітньою та економічною системами.

Аудит Рахункової палати показав, що кадрове і фінансове планування цієї системи тривалий час не спиралося на достовірні дані про реальну потребу громад.

У 2024 році Міністерство оцінювало потребу приблизно у 15 тисячах фахівців. Регіони запропонували лише 1 360 посад. На кінець 2024 року працювали 485 фахівців, а в жовтні 2025 року – близько 2 тисяч. У п'ятій частині громад посад не було зовсім.

У 2024 році та за дев'ять місяців 2025 року 84% субвенції – близько 5,7 млрд грн – було перерозподілено. Це свідчить не про те, що фінансування супроводу потрібно механічно зменшувати, а про слабкість планування і нерівномірну спроможність громад.

Позитивно, що Мінветеранів запровадило поквартальний розподіл субвенції та тестує CRM-систему у 14 областях. Але результат потрібно вимірювати не кількістю посад і консультацій, а кількістю вирішених питань, часом проходження маршруту та доступністю послуги у конкретній громаді.

Попит, який бюджет не передбачив

Програма «Ветеранський спорт» показала ще один бюджетний ризик – недооцінювання попиту.

У 2026 році на програму спочатку передбачили 600 млн грн. Розрахунок робили приблизно на 100 тисяч отримувачів щокварталу. За три квартали очікували близько 300 тисяч заявок, але програмою скористалися понад 800 тисяч разів.

Після додаткових перерозподілів виплати перевищили 1,2 млрд грн, а жовтневий етап не відбувся через вичерпання коштів.

Кількість користувань не дорівнює кількості різних людей: одна людина могла скористатися програмою кілька разів. Але навіть із цим застереженням очевидно, що початковий прогноз не відповів реальному попиту.

Тому в бюджеті-2027 важливо побачити не лише суму на продовження програми, а й методологію прогнозування: кількість унікальних отримувачів, повторне користування, тривалість підтримки та порядок дій у разі перевищення попиту.

Бюджет має вимірювати не діяльність, а зміни

Було б неправильно казати, що бюджетні програми взагалі не мають показників.

Показники є, але вони різного рівня.

Одні показують ресурси: скільки грошей виділено, скільки працівників оплачено, скільки об'єктів профінансовано.

Інші показують продукт: скільки виплат здійснено, скільки консультацій проведено, скільки людей отримали послугу.

І лише окремі показники наближаються до результату: скільки потреб покрито, скільки людей вийшли з черги, скільки ветеранів працевлаштувалися, чи зберегли вони роботу, чи покращилося їхнє здоров'я, чи зменшилася потреба в подальшій підтримці.

У цьому і полягає основна слабкість нинішньої системи: вона добре рахує діяльність держави, але значно гірше – зміни, які ця діяльність створює.

У попередній колонці «Ветеранська політика: програми виконуються. А хто відповідає за результат?» я писав, що програма, послуга чи звіт не можуть самі по собі бути доказом досягнення мети.

Бюджет підтверджує цю тезу конкретними цифрами.

Від видатків до інвестицій

У публічній мові ветеранську політику часто описують як видатки на ветеранів. Це

задає неправильну перспективу – ніби держава просто витрачає кошти на окрему категорію громадян.

Значна частина цих коштів має розглядатися як інвестиції у ветеранську сферу – в індивідуальну спроможність ветерана, у спроможність громад і в спроможність самої держави.

Коли ветеран отримує реабілітацію, житло, професійну адаптацію або допомогу в працевлаштуванні, йдеться не лише про послугу. Йдеться про можливість повернутися до роботи, утримувати сім'ю, сплачувати податки, створювати бізнес і брати участь у житті громади.

Але називати видатки інвестицією можна лише тоді, коли вимірюється їхня віддача.

Тому питання має звучати не так:

«Скільки держава витратила на ветеранів?»

А так:

«Яку спроможність ветеранів і держави створили ці кошти?»

Бюджет, який лише фінансує програми, може зростати щороку, а проблеми залишатимуться.

Що потрібно змінити

По-перше, потрібно чітко визначити, що входить до бюджету ветеранської політики. Потреби ветеранів фінансуються також через системи охорони здоров'я, зайнятості, освіти, соціального захисту та місцеві бюджети. Без консолідованого обліку неможливо побачити повну вартість політики.

По-друге, кожна велика програма має починатися з підтвердженої оцінки потреби: динаміки черги, кількості звернень, складності питань і прогнозу попиту.

По-третє, бюджетні паспорти мають містити не лише показники продукту, а й показники результату. Не тільки «скільки надано», а «скільки потреб закрито».

По-четверте, для міжвідомчих цілей має бути визначений власник результату. Якщо в досягненні мети беруть участь кілька органів, хтось має відповідати за кінцеву зміну, а не лише за власну частину процесу.

По-п'яте, щорічний звіт має показувати невиконану потребу: скільки людей не отримали підтримки, чому це сталося і які зміни внесено до бюджету та програм на наступний рік.

Замість висновку

Бюджет-2027 показує важливу річ.

Держава готова збільшувати видатки на ветеранів. Але вона ще не до кінця вибудувала систему, у якій можна чітко побачити:

яку потребу вона фінансує;

яку частину потреби покриває;

хто залишається без підтримки;

хто відповідає за кінцевий результат;

як допомога ветерану змінює саму державу.

Бюджет на житло зростає, але частка покритої потреби падає з 60% до 48,2%. Це означає, що збільшення видатків саме по собі не гарантує розв'язання проблеми.

Потрібно знати не тільки, хто відповідає за виконання заходу, а й що саме держава купує за бюджетні кошти як результат.

Бо бюджет, який фінансує послуги, але не вимірює закриття потреб, може зростати щороку, а проблема залишатиметься.

А бюджет, який пов'язує кошти з конкретною зміною для ветерана і з ефектом для держави, стає не просто кошторисом видатків. Він стає інструментом розвитку ***(https://censor.net/ua/blogs/4029930/scho-byudjet-2027-vykryvaye-u-veteranskiyi-polityts i-ukrayiny). – 2026. – 22.10).***

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анна Бандурко, засновниця і керуюча партнерка компанії «Юридична візія»

Відбудова починається не з будівництва

Юридичні питання, які потрібно вирішити ще до проєктування

Уряд продовжує запускати нові проєкти відновлення. Лише 25 жовтня було виділено 187,6 млн грн на відновлення 33 багатоквартирних будинків у Дніпропетровській, Сумській та Київській областях. Але навіть коли фінансування вже є, замовнику ще потрібно визначити юридичний сценарій відновлення. Це може бути ремонт, реконструкція чи нове будівництво - і це, як кажуть в Одесі, три великі різниці. Для

кожного сценарію відрізняються документи, вихідні дані та подальші процедури. Давайте розбиратися.

Що саме ви відновлюєте?

До початку робіт потрібно зафіксувати стан об'єкту. Це фундамент усієї подальшої роботи. Чинний порядок передбачає комісійне обстеження пошкодженого об'єкта з оформленням акта та фотофіксацією. Відомості з такого акта вносяться до Реєстру пошкодженого та знищеного майна. Якщо потрібна детальніша оцінка, сертифіковані фахівці мають провести технічне обстеження. Саме воно дає відповідь, які роботи потрібні.

Якщо конструкції дозволяють відновити існуючий об'єкт, скоріш за все на вас очікує ремонт або реконструкція. Якщо ні, наприклад, об'єкт фактично знищений і його необхідно створювати заново, юридичний маршрут буде геть іншим. Тут я б перевіряла не тільки технічний стан будівлі, а й земельну ділянку, права на неї, функціональне призначення майбутнього об'єкта та вихідні дані для проєктування. Особливо якщо під час відбудови планують змінити конфігурацію або функцію будівлі, бо це може змінити весь юридичний маршрут проєкту.

Ще з важливого – не плутайте інформаційні системи. Дані про саме пошкодження та результати комісійного обстеження фіксуються в Реєстрі пошкодженого та знищеного майна. А вже проєктна документація, експертиза та подальші будівельні процедури проходять через ЄДЕССБ і Реєстр будівельної діяльності. Помилка на цьому етапі потім тягне за собою неправильну проєктну документацію і проблеми з дозвільними процедурами.

Старий проєкт – нові вимоги

Одна з найважливіших речей у відбудові – необхідність враховувати нові норми. Відтак, відновлення будівлі 2026 року не завжди означає можливість взяти старий проєкт і повторити. Це особливо помітно на вимогах цивільного захисту. З 8 вересня діють оновлені правила Закону №4778-IX. Для визначених категорій нового будівництва (зокрема багатоквартирних будинків, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та ЦНАПів) проєкт має передбачати захисну споруду або споруду подвійного призначення. А для реконструкції вимоги залежать, зокрема, від того, чи змінюється функціональне призначення об'єкта. Універсального правила «кожну відбудовану будівлю потрібно забезпечити новим укриттям» не існує, але перевірити вимоги цивільного захисту до початку проєктування тепер точно необхідно.

Закладати одразу треба також нові принципи енергоефективності і безбар'єрності. Стосовно першого, перевіряйте, щоб відбудова відповідала принципам «Build Back Better» (відбудувати краще, ніж було) – треба використовувати «зелені» технології та високі класи енергоефективності. Стосовно второго – не сприймате доступність як те, що можна «доробити» перед введенням будівлі в експлуатацію. ДІАМ прямо наголошує, що вимоги інклюзивності мають бути враховані вже в проєктній документації і реалізовані під час будівництва. Інспекція перевіряє їх, зокрема, при прийнятті об'єкта в експлуатацію. Як показує практика, спроєктувати входи, проходи, ліфти, санвузли та інші елементи доступності одразу значно дешевше правильно, ніж потім переробляти вже готовий об'єкт ***(https://censor.net/ua/blogs/4030592/yurydychni-pytannya-vidbudovy-yaki-potribno-vyrishyty-sche-do-proyektuvannya). – 2026. – 27.10).***

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Веніамін Трубачов, воєнний кореспондент IWPR

Воєнні злочини Росії проти довкілля

Які виклики стоять перед Україною у розслідуванні воєнних злочинів проти довкілля

Україна стала першою державою у світі, яка під час війни розпочала кримінальне переслідування російських військових за злочин екоциду. Суми збитків довкіллю України вже перевищують 8,5 трильйона гривень, а серед наймасштабніших кримінальних справ – обстріли Росією ядерної установки в Харкові та підрив Каховської ГЕС.

Російських військових судять за екоцид

Під час боїв за Харків російські війська здійснили масований обстріл Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» (ХФТІ). Там розташована унікальна дослідницька ядерна підкритична установка (ЯПУ) «Джерело нейтронів». Вперше удар був нанесений 6 березня 2022 року.

За офіційними даними Державної інспекції ядерного регулювання України (ДІЯРУ), наслідками цієї атаки стало повне знищення підстанції та пошкодження електричних кабелів кондиціонерів системи охолодження глістронної галереї лінійного прискорювача електронів. Крім руйнування інфраструктури, було пошкоджено теплотрасу, будівлі насосної станції та лабораторії ізотопів. Сама ж ядерна установка на момент обстрілу вже перебувала у безпечному «глибокому підкритичному стані», оскільки український оперативний персонал перевів її в цей режим у перший день повномасштабного вторгнення Росії.

Цей обстріл став початком тривалої цілеспрямованої кампанії проти наукового об'єкта. Слідство задокументувало, що обстріли здійснювалися з РСЗВ «Град», «Ураган», «Смерч», ствольної артилерії та авіабомбами. З початку березня до середини вересня 2022 року було зафіксовано щонайменше 74 влучання по території інституту. Через атаки ядерна установка неодноразово втрачала зовнішнє енергопостачання і переходив на роботу від аварійних дизель-генераторів. За висновками розслідування, політичне та військове керівництво Росії добре знало про існування та розташування цієї ядерної установки.

У жовтні 2024 року прокурорами Спеціалізованої екологічної прокуратури Харківської обласної прокуратури затверджено та направлено до суду обвинувальний акт стосовно п'ятьох російських військовослужбовців. Головний підозрюваний – Олександр Журавльов, генерал-полковник, на той час – діючий командувач Західного військового округу ЗС РФ, який безпосередньо керував нападами на ХФТІ.

Цей судовий процес унікальний тим, що вперше українські прокурори разом зі злочином агресії та воєнними злочинами повідомили про підозру у скоєнні російськими військовими злочину екоциду – стаття 441 КК України. «Наскільки нам відомо, це перший у світі випадок кримінального переслідування за злочин екоциду, вчинений під час війни. Твердо вірю, що ми спільно з усім цивілізованим світом здатні забезпечити невідворотність покарання за подібні злочини», – сказав Андрій Костін, на той час він був генеральним прокурором.

Відповідно до комплексної судової інженерно-екологічної та економічної експертиз, навколишньому природному середовищу заподіяно шкоди на суму майже 15 млрд гривень. «Вартість та обсяги відновлювальних робіт будівель та споруд Інституту, які знищено та пошкоджено, складають понад 30 млн гривень. І це не остаточні цифри. Ворожими обстрілами знищено ексклюзивне багатомільйонне обладнання, аналогів якого у світі немає», – повідомили в прокуратурі.

Російських військових оголосили в розшук і судять заочно. Процес триває вже другий рік. Судовий розгляд кримінального провадження здійснюється Київським районним судом м. Харкова.

Загалом в Україні розслідується понад 200 кримінальних проваджень за фактами воєнних злочинів проти довкілля. Безпосередньо за статтею 441 Кримінального кодексу України («Екоцид») порушено 15 найбільш масштабних справ.

Розслідування руйнування Каховської дамби

Однією з найбільших екологічних катастроф в Україні, спричинених агресією Росії, стало руйнування Каховської дамби 6 червня 2023 року. Того ж дня в Україні було зареєстроване кримінальне провадження за фактом підриву головної споруди ГЕС за статтями 438 («Порушення законів та звичаїв війни») та 441 («Екоцид») Кримінального кодексу України. Досудове розслідування здійснює Головне слідче управління Служби безпеки України за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора.

Лише за кілька днів після руйнування греблі було втрачено близько 18 км³ води,

затоплено понад 600 км² територій, підтоплено 64 тис. га лісів, а без належного водопостачання залишилися 143 населені пункти, де проживало понад 852 тисячі людей, – такі підрахунки наводить Міністерство економіки та довкілля України.

Українські науковці відзначають, що Каховське водосховище було важливим кліматичним регулятором півдня України. Після його осушення фіксуються підвищення температури поверхні землі, зниження вологості ґрунтів, посилення процесів аридизації та зростання ризиків посух і деградації земель. Водночас втрата водосховища створила додаткові ризики для водної безпеки, аграрного сектору та продовольчої стійкості регіону.

Загальна сума розрахованої шкоди довкіллю перевищила 77,8 млрд грн, з яких понад 75,2 млрд грн становлять збитки, завдані територіям та об'єктам природно-заповідного фонду.

В СБУ заявили, что зібрали доказову базу та заочно повідомила про підозру російським військовим. Йдеться про командувача угруповання військ «Днєпр» РФ, генерал-полковника ЗС РФ Олега Макаревича. За версією слідства саме він віддав наказ підірвати греблю Каховської ГЕС, а безпосередньо виконував наказ начальник штабу - перший заступник командувача угруповання військ «Днєпр» РФ, генерал-майор ЗС РФ Владімір Омельяновіч.

«Як встановило розслідування, у ніч з 5 на 6 червня 2023 року він безпосередньо координував дії підлеглих зі знищення дамби Каховської ГЕС мінно-вибуховим способом. Унаслідок руйнування гідротехнічної споруди відбувся катастрофічний розлив води, що призвело до загибелі 35 цивільних та зникнення безвісти ще 24 мешканців регіону», – йдеться у заяві СБУ.

На підставі зібраних доказів слідчі Служби безпеки України заочно повідомили Омельяновічу та Макарєвічу про підозру за статтею 438 Кримінального кодексу України – воєнні злочини, поєднані з умисним вбивством, вчинені за попередньою змовою групою осіб. Їм загрожує довічне ув'язнення.

У цьому кримінальному провадженні зараз триває досудове розслідування та продовжується збір доказів. В прокуратурі зазначають, що найбільшою складністю є, як і в переважній більшості кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів проти довкілля, продовження бойових дій у безпосередній близькості до місця вчинення злочину, неможливість проведення обстеження та моніторингу довкілля безпосередньо. Також складнощі виникають із проведенням дорогих лабораторних досліджень, наприклад, зразків ґрунту.

«Кримінальне провадження щодо підриву Каховської ГЕС є одним із найскладніших та масштабних. Наразі здійснюється опрацювання експертами матеріалів у межах комплексної комісійної інженерно-екологічної експертизи та експертизи безпеки життєдіяльності. Залучено понад 20 науковців із різних галузей науки», – заявив керівник Спеціалізованої екологічної прокуратури Борис Індиченко з інтерв'ю виданню «Юридична газета».

Відповідальність та відшкодування збитків

Стаття про екоцид з'явилася в українському Кримінальному кодексі ще понад два десятиліття тому, одна практичних механізмів її реалізації в судах досі не сформовано. Немає жодного вироку. Головними перешкодами залишаються відсутність чітких законодавчих тлумачень ключових термінів та брак судових прецедентів.

«Якщо звернутися до історії статті 441 Кримінального кодексу України, що встановлює кримінальну відповідальність за екоцид і залишається незмінною з часу набрання чинності Кодексом у 2001 році, можна констатувати відсутність сталої практики її застосування. Однією з причин цього є використання у диспозиції статті низки оціночних понять, зміст яких належним чином не розкрито в законодавстві. Передусім це стосується поняття «екологічна катастрофа», яке є ключовою ознакою складу злочину, проте не має чіткого нормативного визначення. Така правова невизначеність створює суттєві складнощі для органів досудового розслідування, прокуратури

та судів під час кваліфікації відповідних діянь і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності», – зазначає експертка з міжнародного гуманітарного права «Фонду підтримки фундаментальних досліджень» Наталія Хендель.

Додатковим викликом для українських правоохоронців є відсутність напрацьованих орієнтирів і на глобальному рівні, адже юриспруденція лише починає формувати підходи до покарання за подібні злочини.

«Дійсно, міжнародна практика притягнення до кримінальної відповідальності за екоцид наразі відсутня, оскільки відповідальність за цей злочин передбачена законодавством лише обмеженої кількості держав. Водночас екоцид поки що не належить до міжнародних злочинів у розумінні чинного міжнародного кримінального права і залишається предметом доктринальних дискусій та міжнародних ініціатив щодо його криміналізації. Наразі триває процес формування міжнародно-правових підходів до визначення екоциду та запровадження міжнародної кримінальної відповідальності за його вчинення. За таких умов національні органи правосуддя стикаються з додатковими труднощами у тлумаченні складу цього злочину та притягненні винних осіб до відповідальності», – підкреслює Хендель.

Системну фіксацію та документування злочинів проти довкілля, вчинених російськими військами на території України, проводить Державна екологічна інспекція України. Відомство регулярно оновлює статистичні дані та випускає актуалізовані інфографіки, які відображають масштаб екологічної руйнації внаслідок бойових дій. Станом на 16 жовтня 2026 року загальна сума розрахованих збитків, завданих довкіллю України становить близько 8,56 трлн грн.

Найбільш реалістичним шляхом отримання компенсації за шкоду довкіллю від дій Росії наразі залишається міжнародна система, яка зараз розробляється під егідою Ради Європи. Першим практичним кроком стало створення Реєстру збитків, що вже приймає відповідні заяви, однак сам процес виплат поки що не запущений.

«Проблема полягає в тому, що наразі Реєстр лише фіксує заяви, а для їх розгляду по суті та фактичного відшкодування ще необхідно завершити формування й забезпечити роботу інших складових компенсаційного механізму. Розглядати заяви й визначати належне відшкодування має Міжнародна компенсаційна комісія для України. Однак цей механізм ще не запущений, адже для запуску необхідна ратифікація 25 державами Конвенції про створення Комісії – наразі маємо лише 10 і ЄС», – наголошує правова радниця організації Global Rights Compliance Наталія Павлович.

Ключовим питанням залишається реальне фінансове наповнення майбутньої системи компенсацій, оскільки остаточні джерела виплат досі перебувають на стадії юридичного узгодження.

«Окремим питанням залишається – Компенсаційний фонд, який ще потрібно створити та забезпечити коштами. Джерела фінансування виплат остаточно не визначені. Серед можливих джерел розглядаються заморожені російські державні активи, однак їх потенційне спрямування на компенсації потребуватиме відповідних правових і політичних рішень», – пояснює Павлович.

Матеріал написаний за підтримки IWPR ***(https://censor.net/ua/blogs/4030844/pershyyi-u-sviti-pretsedent-yak-ukrayina-sudyt-rosiyiskyh-generaliv-za-ekotsyd-ta-ruyinuvannya). – 2026. – 28.10).***

***

Рубрика «Коментарі на сайті «Юридичної Газети»

Про автора: Ольга Головко, к.ю.н., доцентка, КПІ ім. Ігоря Сікорського, медіаторка

Правосуддя, орієнтоване на людину: доступність медіації в Україні крізь призму аналітики OECD

У червні 2026 року Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) оприлюднила «OECD Justice Review of Ukraine: Delivering Better Justice Outcomes for People». У звіті проаналізовано стан української системи

правосуддя, доступність правових послуг, розвиток цифрових інструментів та напрями подальших реформ. Одна з головних ідей дослідження полягає в тому, що оцінювати правосуддя потрібно через ширшу призму того, наскільки ефективно люди можуть вирішувати свої правові проблеми.

Такий підхід отримав назву people-centred justice, або правосуддя, орієнтоване на людину. Він передбачає, що система має враховувати реальні потреби людей, а не обмежувати їх заздалегідь визначеними процедурами. Важливо, щоб людина розуміла свої права, знала, куди звернутися по допомогу, могла обрати прийнятний спосіб розв'язання проблеми та отримати результат, який відповідає її потребам. Помітне місце в цьому підході посідає альтернативне вирішення спорів (ADR), зокрема медіація. OECD розглядає її як один зі способів розширити доступ до правосуддя, адже далеко не кожен конфлікт потребує судового рішення. У багатьох ситуаціях сторонам важливіше відновити спілкування, домовитися про подальші дії, зберегти відносини або знайти рішення, яке враховуватиме інтереси обох.

Для України ця тема набуває додаткової ваги через повномасштабну війну. Вимушене переміщення, роз'єднання сімей, втрата майна, зміна місця роботи та проживання впливають на можливості вирішення конфліктів. Частина з них виникає в нових обставинах, коли звичні способи вирішення недоступні або потребують значно більше ресурсів. Тож питання полягає в тому, як зробити медіацію реально доступною для людей, де б вони не перебували.

Медіація в Україні: закон є, а що з доступністю?

В огляді OECD відзначається, що за останні роки в Україні сформувалася правова основа для розвитку медіації, діють професійні об'єднання, реалізуються освітні програми та практичні ініціативи. Водночас експерти звертають увагу на проблеми, які досі стримують використання альтернативних способів вирішення спорів. Серед них недостатня поінформованість населення, нерівномірна доступність медіаційних послуг у різних регіонах, обмеженість даних про результати медіації та потреба в кращій взаємодії між установами й організаціями.

З ухваленням Закону України «Про медіацію» у 2021 році процедура отримала законодавче визнання. Однак між правом скористатися медіацією та реальною можливістю це зробити залишається дистанція. Людина може навіть не знати про існування медіації або не розуміти, чи підходить вона для її ситуації. А якщо знає, то де знайти медіатора, як обрати фахівця і на що звернути увагу першочергово?

Розвиток медіації не має зводитися виключно до вдосконалення законодавства чи збільшення кількості підготовлених медіаторів. Не менш важливо допомогти людям обрати серед палітри можливостей оптимальний спосіб вирішення власної ситуації. Інформація про медіацію має бути зрозумілою, а шлях від рішення спробувати цю процедуру до звернення до фахівця не повинен перетворюватися на окреме випробування.

Цікаво, що OECD приділяє значну увагу правовій обізнаності населення. У блоці 6.10 звіту наведено приклади роботи українських інституцій, які допомагають людям краще розуміти свої права та доступні способи їх захисту. Серед них Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Координаційний центр з надання правничої допомоги тощо. Зокрема, у звіті відзначено інформаційні кампанії про медіацію та ADR, освітні інструменти для дітей і молоді, роботу в судах та університетах, а також платформу Mediation Help, яка допомагає знайти українського медіатора як в Україні, так і за її межами.

Показовим прикладом практичного втілення людиноцентричного підходу є розвиток медіації у сфері інтелектуальної власності. У Європейському Союзі при Відомстві інтелектуальної власності ЄС (EUIPO) діє Центр медіації, який пропонує сторонам відповідних спорів доступні механізми позасудового врегулювання. При Українському національному офісі інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) також діє Центр медіації та посередництва, який, зокрема, забезпечує

організацію медіації та ведення реєстру ІР-медіаторів. Ці приклади демонструють, як доступність медіації поступово переходить із площини законодавчого визнання до створення конкретних інституційних механізмів, що допомагають сторонам обрати прийнятний спосіб вирішення спору. Сенс цих акцентів у тому, що доступ до правосуддя починається задовго до звернення до суду чи медіатора. Людина має розуміти, які можливості перед нею відкриті та коли ними варто скористатися. Причому найбільшу користь така інформація приносить на ранньому етапі конфлікту, коли сторони ще готові розмовляти, а суперечності не встигли перерости в тривале протистояння. За таких умов медіація може не лише допомогти вирішити наявний спір, а й запобігти його подальшому загостренню.

Релокація медіаторів: виклики й можливості

Серед наслідків повномасштабної війни OECD називає зміну географії медіаційних послуг. Багато медіаторів були змушені переїхати до безпечніших регіонів України або виїхати за кордон. Це вплинуло на доступність фахівців у громадах, де вони працювали раніше, та створило нові труднощі для людей, які потребують допомоги у вирішенні конфліктів.

Проте цей процес має й інший бік. Разом із мільйонами українців за кордоном опинилися фахівці, які володіють українською мовою та можуть допомогти порозумітися. І якщо раніше доступність медіації значною мірою залежала від наявності медіатора у конкретному місті чи регіоні, то за належних умов цифрові інструменти дозволяють організувати таку взаємодію на відстані.

Для українців за кордоном це особливо важливо, адже не всі конфлікти, з якими вони стикаються, потребують правового аналізу з погляду законодавства держави перебування. Частина суперечностей залишається на рівні повсякденних відносин: між членами сім'ї, сусідами, колегами, знайомими чи людьми, які разом проживають у тимчасовому житлі. У таких ситуаціях проблема часто полягає в складнощах комунікації, різних очікуваннях, невисловлених потребах тощо.

Звісно, коли йдеться про спори щодо дітей, майна, договірних зобов'язань чи інших питань, які мають юридичні наслідки, необхідно враховувати відповідне законодавство, зокрема, держави перебування. Однак, не кожне непорозуміння потребує такого підходу. Іноді людям достатньо допомоги незалежного фахівця, який дозволить почути одне одного, прояснити ситуацію та спробувати домовитися. Медіація в такому разі може спрацьовувати як запобіжник подальшому розвитку конфлікту, ще до появи потреби в юридичному втручанні.

Цінність такого підходу виражена в створенні можливості людям, які через війну опинилися в різних країнах, звернутися до українських фахівців і працювати з конфліктом у зрозумілому для них мовному та культурному середовищі. Таким чином, вимушена релокація медіаторів, яка спочатку ускладнила доступ до послуг у певних регіонах, водночас стала поштовхом до пошуку нових рішень. Доступність медіації не варто вимірювати лише кількістю фахівців у певному регіоні чи наявністю відповідних послуг. Важливо, чи може людина отримати допомогу тоді, коли вона їй потрібна, у зрозумілому форматі та незалежно від місця перебування.

Аналітичний огляд OECD спонукає ширше подивитися на доступність правосуддя та оцінювати її з огляду на реальні потреби людей. Зрештою, правосуддя, орієнтоване на людину, починається з готовності системи адаптовуватися до її потреб.

Публікацію здійснено в межах реалізації міжнародного проєкту в сфері освіти «Наукове дослідження: Європейська інтеграція щодо стратегічного розвитку інтелектуальної власності» напряму Жан Моне «Модуль» програми «Erasmus+» №101126995 (спільний проект КПІ ім. Ігоря Сікорського, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальної діяльності та культури за підтримки ЄС). Висловлені погляди та думки належать лише авторам (авторам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні орган,

що надає гранти, не можуть нести за них відповідальності ***(https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravosuddya-orientovane-na-lyudinu-dostupnist-mediaciyi-v-ukrayini-kriz-prizmu-analitiki-oecd.html). – 2026. – 28.10).***

***

Рубрика «Коментарі на сайті «Юридичної Газети»

Про автора: Ірина Назарбаєва, «ActiveLex» консультантка з питань оподаткування й бухгалтерського обліку

Витрати представників ради адвокатів: податкові ризики компенсації

Виплати фізичним особам майже завжди потребують попереднього аналізу податкових наслідків, а надто ті виплати, які не є заробітною платою чи винагородою за цивільно-правовими договорами. Саме до таких належать суми, які ради адвокатів регіонів можуть виплачувати своїм представникам. Йдеться про компенсацію витрат, понесених цими представниками під час виконання функцій адвокатського самоврядування.

Чи є такі суми об'єктом оподаткування податком на доходи фізичних осіб (ПДФО) та військовим збором? Чи є вони базою нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ)? І чи не створюють подібні виплати ризику втрати радою адвокатів податкового статусу неприбуткової організації? Відповіді на ці запитання Державна податкова служба (ДПС) надала в індивідуальній податковій консультації від 10.09.2026 № 5401/ІПК/99-00-24-03-03 (далі – ІПК № 5401).

Попри те, що консультація податкова, в ній багато цитат із Закону України від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон № 5076), адже автором звернення є рада адвокатів одного з регіонів України. Податківці зважають на те, що рада адвокатів є організаційною формою адвокатського самоврядування, а серед її завдань – сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів. Водночас фінансування органів адвокатського самоврядування, розпорядження їх коштами та майном здійснюється відповідно до кошторисів, що затверджуються конференціями адвокатів регіонів та з'їздом адвокатів України (частина третя ст. 58 Закону № 5076).

Частиною другою ст. 23 Закону № 5076 прямо передбачено, що представник ради адвокатів регіону має бути присутній під час проведення обшуку в адвоката. Таким представником може бути член ради адвокатів, який не перебуває з нею ані у трудових, ані у цивільно-правових відносинах. Виплата винагороди за виконання обов'язків представника законодавством не передбачена. Натомість може виникнути потреба у витратах, які представнику доведеться оплатити власним коштом. Логічно, що ці витрати рада адвокатів має компенсувати.

Позаяк згадки про витрати та їх компенсацію немає у Законі № 5076, свою позицію з цього приводу сформулювала Національна асоціація адвокатів України (НААУ). В рішенні НААУ від 13.12.2025 № 152 зазначено, що компенсація витрат представників можлива, якщо:

рада адвокатів регіонів своїм рішенням визначила форму та види компенсацій;

компенсація здійснюватиметься в межах затверджених кошторисів та з дотриманням вимог податкового законодавства.

Як випливає зі змісту ІПК № 5401, податківці не заперечують законність компенсаційних виплат, проте нагадують, що вони мають:

бути передбачені профільним законодавством;

здійснюватися відповідно до кошторису;

відповідати встановленому цільовому призначенню коштів.

Якщо дотримано цих умов, а також загальних вимог до неприбуткових організацій, ризику втрати податкового статусу немає.

Відсутність трудових або цивільно-правових відносин між радою адвокатів і її представниками означає, що компенсаційні виплати не є і не можуть бути базою нарахування ЄСВ. Тож в цьому питанні причин для занепокоєння немає.

Що ж до ПДФО та військового збору позиція податкового органу передбачувано-фіскальна. В ІПК № 5401 ДПС, посилаючись на норми Податкового кодексу України (ПКУ),

доходить висновку, що сума компенсації може розглядатися:

або як додаткове благо (п.п. 14.1.47 ПКУ);

або як інший дохід фізичної особи (п.п. 164.2.20 ПКУ).

І те, й інше – об'єкт оподаткування ПДФО і військовим збором. Компенсаційний характер виплат, їх правову природу та економічну сутність податківці традиційно ігнорують. Не береться до уваги та порушення права фізичної особи, яка отримує менше, ніж витратила (звісно, якщо рада адвокатів не сплатить податки, які мала б утримати із суми виплати, власним коштом, сподіваючись, що це не буде розглядатися як нецільове використання коштів неприбуткової організації).

Чи є можливість уникнути сплати несправедливих податків? У нещодавній публікації «Відшкодування – не дохід. Суд підтверджує, ДПС заперечує» розглянуто схожу ситуацію:

юридична особа за рішенням суду відшкодовує фізичній особі витрати на правничу допомогу і звертається до ДПС за роз'ясненням щодо оподаткування відповідної суми;

ДПС надає ІПК, у якій наполягає на визнанні суми відшкодування доходом з оподаткуванням на загальних підставах;

юридична особа подає позов до суду з вимогою визнати протиправною та скасувати ІПК;

суди всіх інстанцій задовольняють позов (справа № 380/20482/25);

ДПС надає нову ІПК, у якій повторює аргументи суду щодо відсутності доходу через компенсаційний характер виплати.

На жаль, це судове рішення не змінило позицію податківців, у наступних ІПК (і ІПК № 5401 тому підтвердження) вони знову вимагають оподатковувати суми відшкодувань і компенсацій. А надихають їх… норми ПКУ, які в цьому питанні допускають різночитання і множинне трактування. І доки ці норми не змінять, проблема залишатиметься, і судовим оскарженням окремих ІПК її не вирішити. Інший шлях – ініціювати зміни до ПКУ, які дадуть змогу розмежувати реальний дохід і компенсаційні виплати. Хіба адвокатській спільноті це не до снаги? А якщо такі зміни справді усунуть наявну невизначеність, виграють не лише адвокати, а й усі платники податків та податкові агенти ***(https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/vitrati-predstavnikiv-radi-advokativ-podatkovi-riziki-kompensaciyi.html). – 2026. – 28.10).***

ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 20 (328) 2026
Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактор Я. Маленко

Комп'ютерна верстка
Н. Крапіва

Підп. до друку 26.10.2026
Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 4,80.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.